

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Η εποπτεία της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης επί της Ελληνικής ορθοδόξου κοινότητας Βελεσσών (1876-1914)

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.365](https://doi.org/10.12681/makedonika.365)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Η εποπτεία της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης επί της Ελληνικής ορθοδόξου κοινότητας Βελεσσών (1876-1914). *Μακεδονικά*, 17(1), 139-180. <https://doi.org/10.12681/makedonika.365>

Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΒΕΛΕΣΣΩΝ
(1876-1914)

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν ὑπῆρξεν ἡ βορειοτέρα ἐστία τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀκριβῶς εἰς τὰ σύνορα Μακεδονίας καὶ ἀρχαίας Δαρδανίας¹. Ἡ ζωὴ τῆς κοινότητος αὐτῆς, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ὑπῆρξε λίαν ταραχώδης, διότι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον διασταυρώθησαν εἰς τὰ Βελεσσά ποικίλα ἔθνικα ρεύματα, τὰ ὁποῖα μετὰ πάθους προσεπάθησαν νὰ ἐδραιωθοῦν εἰς τὸν νευραλγικὸν αὐτὸν κόμβον, δεσπίζοντα, λόγῳ τοποθεσίας, τῶν φυσικῶν διαβάσεων τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον.

Ἀπομονωμένη ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κέντρα καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ζένας ἐπιρροάς, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἰδιαίτερας προστασίας καὶ ἐποπτείας. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀναθέτει τὸ ἔργον τῆς ἐποπτείας ταύτης κατὰ τὸ 1876 εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον ὑπῆρξε τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς Μακεδονίας, κατὰ μείζονα λόγον, καθ' ὅσον ἡ Θεσσαλονικὴ ἦτο ἔδρα νομαρχίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπαρχία Βελεσσῶν, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος².

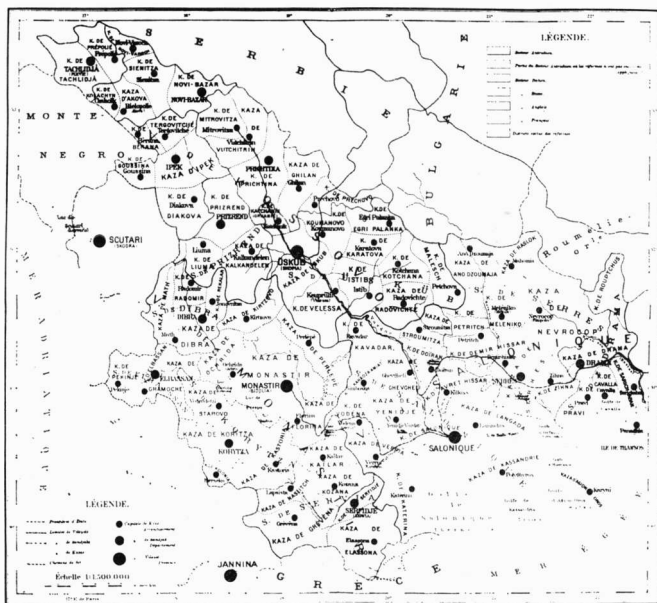
Τὸ γεγονός τῆς στενότερας συνδέσεως μεταξύ Θεσσαλονίκης καὶ Βελεσσῶν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ὀρόσημον εἰς τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς κοινότητος, θὰ ἐξάρω εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, ὡς ἐλαχίστην συμβολὴν εἰς τὴν σκιαγράφησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἔθνικῆς ἱστορίας τῆς ἀκριτικῆς αὐτῆς μακεδονικῆς γῆς. Συγκεκριμένως, θὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ μὲ τρία, συναφῆ μεταξύ των, σημεία: πρῶτον μὲ τὴν σύνθεσιν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναθέσεως τῆς ἐποπτείας αὐτῆς εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, δεύτερον μὲ τὴν διαδικασίαν καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς γενομένης ἐποπτείας καὶ τρίτον μὲ τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης: ἐν τέλει δημοσιεύω τὰ κυριώτερα σχετικὰ ἔγγραφα μετὰ σχολίων, ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης προερχόμενα.

1. Τὰ Βελεσσά κείνται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας παιονικῆς πόλεως Βυλαζδῶρα: ἐκ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς προήλθεν ἀργότερον ἡ νεωτέρα Βελεσσά ἢ Βελασσός, Βελεσσός, Βελισσός, Βελισσά, Βαλεσσά καὶ Βελεσσά, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ σημερινὴ Veles.

2. Δ. Φίλιππίδου, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, Ἀθήναι 1903, σ. 59: «Ἡ Ὑποδιοικήσις Βελεσσῶν ἀνήκουσα εἰς τὸ Βιλαέτιον Θεσσαλονίκης ὑπήχθη εἰς τὸ Κόσσοβον κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1901». Βλ. χάρτην.

Α'. ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΒΕΛΕΣΣΩΝ

Ἐκ τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κώδικος στατιστικῶν στοιχείων τῆς ὑποδιοικήσεως Βελεσσῶν, τοῦ 1878, ἐντὸς δηλαδὴ διετίας ἀπὸ τῆς στενοτέρας συνδέσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν μετὰ τῆς μητροπόλεως Θεσσα-

*Χάρτης. Βιλαΐτια Κοσόβον, Μοναστηρίον καὶ Θεσσαλονίκης
τοῦ Instituto Geografico de Agostini Roma (ἐκ τοῦ Ἐργοῦ I.M.X.A.)*

λονίκης, πληροφορούμεθα κατὰ προσέγγισιν περὶ τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως Βουλγάρων, Μουσουλμάνων, Ἑλλήνων καὶ Σέρβων εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπαρχίαν Βελεσσῶν.

Τὰ στατιστικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ὀφείλονται εἰς τὸν πρόκριτον Θεσσαλονίκης Ρ. Βόγαν, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὰ Βελεσσά. Οὗτος δι' ἐπιστολῆς του ἀπὸ 11 Μαρτίου 1878 πρὸς τὸν Δημήτριον Ν. Βόγαν, ἱερατικῶς προεστάμενον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, ἐξήτει «περιγραφὴν τῆς

Ἐπαρχίας Βελεσσοῦ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ»¹. Ὁ ἐν λόγῳ ἱερεὺς, ὡς παρεδρεύων, βάσει «ὕψηλοῦ Βεζυρικοῦ Διατάγματος», εἰς τὸ Ἐπιτόπιον Συμβούλιον², ἤδυνήθη νὰ ἀρυσθῇ συγκεκριμένα στοιχεῖα «ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς κυβερνήσεως», καθὼς ἐπὶ λέξει διευκρινίζεται εἰς τὴν ἀπαντητικὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν συνεπώνυμον πρόκριτον Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖον ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προσαγορεύει «Ἐξοχώτατε Κύριε Ἰ. Δ. Βόγας»³.

Συμφώνως, λοιπόν, πρὸς τὰ ἐπίσημα βιβλία τῆς ὑποδιοικήσεως Βελεσσοῦν, οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως Ὄθωμανοὶ ἀνήρχοντο εἰς 2.342 καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἰς 5.420 ἄρρενας, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὄθωμανοὶ εἰς 5.157 καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἰς 12.129 ἄρρενας. Σύνολον Ὄθωμανῶν 7.499 καὶ Χριστιανῶν 17.549⁴. Διευκρινίζων ὁ ἱερατικὸς προϊστάμενος Βελεσσοῦν τὴν ἐθνικὴν ταυτότητα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ἐπιλέγει: «ἐννοεῖται ὅτι ἐντὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πολιτείας τὸ ἐν ἕκτον εἶναι Ἑλληνόβλαχοι, οἱ δὲ ἐπίλοιποι Βούλγαροι»⁵. Δηλαδή, ἐπὶ συνόλου 5.420 Χριστιανῶν ἄρρέων εἰς τὴν πόλιν, οἱ 903 ἄρρενες (ἦτοι τὸ $\frac{1}{6}$) ἀνήκον εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα, οἱ δὲ 4.517 (ἦτοι τὰ $\frac{5}{6}$) εἰς τὴν βουλγαρικὴν κοινότητα.

Ὑπὸ τοὺς «ἄρρενες» ἐννοοῦνται βεβαίως οἱ ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ μνημονευθέντες ἀριθμοὶ ἀντιπροσωπεύουν οἰκογενεῖας. Ἐάν, κατὰ μέσον ὄρον, ἐκάστη οἰκογένεια ἦτο τοῦλάχιστον τετραμελῆς, εἰς τὰς 903 ἑλληνικὰς οἰκογενεῖας τῶν Βελεσσοῦν ἀντιστοιχοῦσαν, κατὰ τὸ 1878, τοῦλάχιστον 2.709 μέλη⁶. Ἐπρόκειτο, δηλαδή, περὶ μιᾶς ἀκμαίας καὶ ἀνθηρᾶς κοινότητος, ἡ ὁποία διεδραμάτιζε, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ὄλην κοινωνικὴν καὶ ἐμπορικὴν ζωὴν τῆς πόλεως αὐτῆς⁷. Μὲ τοὺς αὐτοὺς ὑπολογισμοὺς οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ κά-

1. Βλ. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (εἰς τὸ ἐξῆς ΑΜΘ), φάκελ. 60, 1058, σ. 1. Πρβλ. καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολὴν, σ. 163, στ. 4-5.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν, σ. 159, στ. 9-17.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολὴν σ. 163, στ. 2 καὶ 6.

4. Αὐτόθι, στ. 8-12.

5. Αὐτόθι, στ. 13-14.

6. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσοῦν φέρεται ἔχουσα 120 οἰκίας (τὸ 1893) μὲ 1.800-2.000 κατοίκους, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν εἰς τὰ πλησίον τῶν Βελεσσοῦν χωρία παρεπιδημούντων Ἑλλήνων (περὶ τὸ 1902), ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν βαλκανικῶν πολέμων μειοῦται εἰς 1.000 περίπου. Πρβλ. Φιλίππιδου, ἑ.ἀ., σ. 56, D. Brancoff, La Macédoine et sa population chrétienne, Paris 1905, σ. 118, ἐπιστολὴν Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, τοῦ 1893, ἀποκειμένην εἰς ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1089 καὶ δημοσιευομένην ἐν τέλει τοῦ παρόντος ὑπ' ἀριθμ. 5, σ. 165, στ. 3 καὶ Γρ. Εὐαγγελίδου, Νέα Ἑλλάς, Ἀθήναι 1913, σ. 108.

7. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι Βελεσσοῦν ἠσχολοῦντο κυρίως μὲ τὸ ἐμπόριον μετάξης, ἐρίου, γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν εἰδῶν καὶ τὴν χωρικὴν βιοτεχνίαν ὑφαντικῆς μεταξῶν, μαλλίνων καὶ ἀγγειοπλαστικῶν εἰδῶν, ἀκολουθοῦντες τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιοτε-

τοικοι τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν ἀνήρχοντο εἰς 49.938 καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς 22.497 περίπου. Ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἀνωτέρω ὑπολογισμῶν σύνολον πληθυσμοῦ πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν 75.134 περίπου¹.

Ἡ πρὸς τὸν «Ἐξοχότατον Κύριον Ρ. Δ. Βόγαν» ἐπιστολὴ τοῦ ἱερατικῶς προϊσταμένου Βελεσσῶν, πλὴν τῶν στοιχείων περὶ τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεσσῶν, δίδει καὶ ἄλλας πληροφορίες, ὅπως ὅτι ἡ ἐπαρχία Βελεσσῶν εἶχεν 102 χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 25 ἦσαν τουρκικὰ καὶ τὰ λοιπὰ χριστιανικὰ, ὁμιλοῦντα κυρίως τὴν βουλγαρικὴν καὶ ἔχοντα ναοὺς, πλὴν δέκα χωρίων, τὰ ὁποῖα ἔσπευον λατρευτικοῦ κέντρου καὶ ὅτι ἐλειτούργουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν «δύο βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ ἓν Παρθεναγωγεῖον, ἓν Σχολεῖον Ἑλληνικὸν καὶ ἓν Ἀλληλοδιδασκικὸν καὶ ἓν Νηπιαγωγεῖον διατηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος»². Ἐπὶ πλέον, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἰς τρία ἄλλα χωρία τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τὸ Βασιόσελο, Ἀράοβιτζ καὶ Μπγογιάνδαν, «ὑπάρχουσιν σχολεῖα διατηρούμενα ὑπὸ τὴν Σερβικὴν Προπαγάνδαν»³. Τέλος, κάμνει τὴν γενικὴν διαπίστωσιν ὅτι πολλῶν χωρίων οἱ κάτοικοι εἶναι «ἀμαθέστατοι καὶ δουλοπάροικοι, πολλοὶ ὀλίγιστοι εὐρίσκονται κάτοχοι γαιῶν»⁴.

χνικὴν παράδοσιν τῆς Μοσχόπολεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλκον τὴν καταγωγὴν των. Πρβλ. Θ. Γεωργιάδου, Μοσχόπολις, Ἀθήναι 1975, σ. 107. Τὸ 1881, κατὰ προτροπὴν τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, ἡ ἐλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν προσέφερον ἀπὸ ἔρανον μεταξὺ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐμπόρων 41 ζεύγη περικνημιδῶν ἔξ ἐρίου εἰς χρῆσιν ἰσαριθμῶν τροφίμων τῶν δύο πρώτων τάξεων τῆς κατὰ τὸ 1879 Ἰδρυθείσης εἰς Χάλην κεντρικῆς ἱερατικῆς σχολῆς. Ἡ πρῆξις αὕτη ἐπαινεῖται ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 1 (1880) 302 καὶ 2 (1881) 61 καὶ προβάλλεται ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν καὶ δι' ἄλλας ἐλληνικὰς κοινότητας τῆς Μακεδονίας, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον μία τάξις τῆς σχολῆς αὐτῆς προωριζέτο ἀποκλειστικῶς διὰ μαθητὰς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μακεδονίας. Περὶ τῆς ἐλληνοβλαχικῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἀπὸ σερβικῆς πλευρᾶς βλ. Μ. Φίλιπović, Cincari u Velesu (=Κουτσόβλαχοι εἰς τὰ Βελεσσά), Skopje 1936. Δυστυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ συμβουλευθῶ.

1. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, συμφώνως πρὸς τὰ στατιστικὰ δεδομένα παρὰ Φιλίπιδη, ἑ.ἀ., σ. 56, τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν ἀνήρχετο εἰς 52.000. Ἦτοι: Ὀθωμανοὶ 30.000, Σερβίζοντες 4.000, Ἕλληνες 2.000 καὶ Σχισματικοὶ 16.000. Παρὰ Brancoff, ἑ.ἀ., σ. 118-120, οἱ Βούλγαροι τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν ἀνήρχοντο εἰς 40.128, Ἕλληνες εἰς 35, Βλάχοι εἰς 402, Ἀλβανοὶ εἰς 12 καὶ Ἀθίγγανοι εἰς 492. Ὑπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐννοοῦνται καὶ οἱ Σέρβοι, ὑπὸ δὲ τοὺς Βλάχους συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ Ἑλληνόβλαχοι. Ὑπὸ τοὺς 40.128 Βουλγάρους ἐννοοῦνται 35.480 Ἐξαρχικοὶ, 1.368 Βούλγαροι Γκραικομάνοι Πατριαρχικοὶ καὶ 3.280 Βούλγαροι Σερβίζοντες Πατριαρχικοὶ. Δὲν ἀναφέρεται ἀριθμὸς Ὀθωμανῶν, οἱ ὅποιοι ὑπερέβαινον ὀπωσδήποτε τὰς 20.000.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολὴν, σ. 163 στ. 22-24. Κατὰ τὸν Brancoff, σ. 119-121, ὑπῆρχον εἰς τὴν πόλιν 4 καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν 18 βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ 70 χωρία.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολὴν, σ. 163, στ. 18-19.

4. Αὐτόθι, στ. 19-20.

Β'. Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἔθνολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως Βελεσσῶν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ἡ νησίς αὐτῆ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸ βορειότατον τοῦτο ἄκρον, μακρὰν τῶν ἑλληνικῶν κέντρων τῆς Μακεδονίας κειμένη, καὶ ὑπὸ τὴν συν-εχῆ καὶ αὐξοῦσαν σωβινιστικὴν τοῦ πολυαριθμοτέρου σλαβικοῦ καὶ τὴν διοικητικὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στοιχείου πῆσιν τελοῦσα, ἐχρειάζετο εἰδικὴν προστασίαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκάστοτε ἀναφουμένων κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν προβλημάτων τῆς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν σχετικῆς πατριαρχικῆς ἀλληλογραφίας πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ (1874-1878), τοῦ Ἀπριλίου καὶ Ἰουλίου 1876, δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν διαδικασίαν ἀναγνωρίσεως τῆς ἐποπτείας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἡ δημογεροντία τῆς κοινότητος δι' αἰτήσεώς τῆς πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρώτη αὕτη ὡς ἀμέσως ἐνδιαφερομένη, ἔθεσε τὸ ὄλον ζήτημα¹. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου, ἐξετάσασα τὴν κατάστασιν τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Βελεσσῶν, ἀπεδέχθη τὸ αἶτημα τῆς δημογεροντίας ἐπὶ τῷ βασικῷ λόγῳ ὅτι ἡ Θεσσαλονικὴ ἦτο ἔδρα τῆς νομαρχίας εἰς τὴν ὁποίαν τότε ὑπῆγετο πολιτικῶς ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπαρχία τῶν Βελεσσῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ἐκάστοτε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης θὰ ἠδύνατο «ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Νομαρχίας... προστατεῦεν τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ αὐτῶν συμφέροντα»².

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη ἀπόφασις, τοῦ Ἀπριλίου 1876, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τὴν 28 Ἀπριλίου, ἐκοινοποιήθη διὰ Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ (1874-1878), ὁ ὁποῖος ἔλαβε ταύτην τὴν 9 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους³. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς, σὺν τῇ κοινοποιήσει τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως, προετρέπετο ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὅπως: πρῶτον, δεχθῆ νὰ ἀναλάβῃ «τὴν ἐποπτείαν καὶ πνευματικὴν προστασίαν» τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Βελεσσῶν, δεῦτερον διορίσῃ ὡς Ἐπίτροπον αὐτοῦ εἰς Βελεσσά τὸν ἐκεῖ ἱερατικῶς προϊστάμενον διὰ νὰ παρεδρεύῃ καὶ εἰς τὸ «Ἐπιτόπιον Συμβούλιον» τῆς πόλεως καὶ τρίτον, ἀνταποκρινόμενος οὗτος εἰς τὴν «ἐντολὴν τῆς Ἐκκλησίας», συντελέσῃ «ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς εὐημερίας τῶν εἰρημένων Χριστιανῶν ἐπι-

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν, σ. 159, στ. 7-8.

2. Αὐτόθι, στ. 10-11.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν, σ. 159.

καλούμενος ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν (δηλ. τὴν πατριαρχικὴν) συνδρομῆν»¹.

Ἐκ παραλλήλου, διὰ τὴν περιβληθῆ ἢ ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικῇ ἀπόφασις τὸ ἀνάλογον κῦρος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ νομάρχου Θεσσαλονίκης ἢ ἠϋξῆμένη αὐτῇ ἀρμοδιότης τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἢ Ἱερά Σύνοδος διὰ τακิริού πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην προεκάλεσε τὴν ἔκδοσιν σχετικοῦ «Ὑψηλοῦ Βεζυρικοῦ Διατάγματος»². Πράγματι, ἐξεδόθη μετὰ δὶμήνον τὸ αἰτηθὲν Διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει ἀπεστάλη εἰς Θεσσαλονικὴν διὰ Πατριαρχικοῦ Γράμματος τὴν 22 Ἰουλίου 1876³. Προηγουμένως, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης δι' ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ 18 Μαΐου 1876 εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς 28 Ἀπριλίου 1876 «ἀπεδέξατο εὐχαρίστως τὴν ἐποπτεῖαν καὶ πνευματικὴν κυβέρνησιν τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τῆς πόλεως Βελεσσῶν»⁴, ἢ δὲ Ὑψηλῇ Πύλῃ διὰ τοῦ βαλῆ Θεσσαλονίκης εἶχε πληροφορηθῆ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διατάγματος περὶ τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως εἰς τὰς σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Σχισματικῶν εἰς Βελεσσά οὕτως, ὥστε νὰ ἐκτιμῆσῃ τὰ πράγματα ἀπὸ τῆς ἰδικῆς τῆς πλευρᾶς⁵ ἢ τελευταία εἶχε κάθε συμφέρον νὰ ἐνισχύῃ τὰς μικροτέρας ἄλλοθενεῖς κοινότητας ἔναντι τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πολυαριθμοτέρων διὰ νὰ δύναται εὐκολώτερον νὰ ἐπεμβαίῃ διαιτητικῶς εἰς τὰς ἐκάστοτε ἀναφουομένας μεταξὺ τῶν διαφορᾶς.

Οὕτω, ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1876 ἤρχισεν ἐφαρμοζόμενον τὸ νέον καθεστῶς εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν καὶ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, περιβεβλημένον τὸν μανδύαν τῆς νομιμότητος. Ἀπὸ κανονικῆς πάντως πλευρᾶς ἐμφανίζει τὸ καθεστῶς τοῦτο ἰδιουτυπίαν τινά, διότι ἔχομεν ὑπερόριον ἐπέκτασιν πνευματικῆς δικαιοδοσίας συγκεκριμένης ἐπαρχίας τοῦ Θρόνου, οὐχὶ ἀπλῶς ἐπὶ ὁμόρου ἀλλὰ μακρὰν αὐτῆς κειμένης ἐπαρχίας, τῆς ἐπαρχίας Βελισσοῦ. Τὸ ἰδιότυπον τοῦτο νομοκανονικὸν καθεστῶς ἐξηκολούθει ἰσχύον μέχρι τῆς ἐκχωρήσεως μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς ἐν λόγῳ μητροπόλεως εἰς τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν, δυνάμει τῶν συμφωνιῶν τοῦ 1920 μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Σερβικῆς Ἐκκλησίας⁶.

Ἡ ἐξήγησις τῆς νομοκανονικῆς ταύτης ἰδιουτυπίας εὐρίσκειται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπαρχία Βελισσοῦ ἀπὸ τοῦ 1870 κ.έ., λόγῳ τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος, εὐρίσκετο συνεχῶς εἰς ἐμπερίστατον κατάστασιν, ἔνεκα τῆς

1. Αὐτόθι, στ. 15-29.

2. Αὐτόθι, στ. 13-15.

3. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2 Πατριαρχικὸν Γράμμα, σ. 160.

4. Αὐτόθι, στ. 9-10.

5. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν Ἐπιτολήν, σ. 159 στ. 22-25,

6. Ἄθ. Ἀγγελόπουλος, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς τῶν μητροπόλεων τῆς Βορείου Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι σήμερον, «Μακεδονικά» 16 (1976).

ὁποίας αὕτη προσηρτήθη κατὰ τὸ 1880 προσωρινῶς εἰς τὴν Δεβρῶν¹ καὶ οἱ ἐκάστοτε μητροπολίται μετὰ τοῦ ποιμνίου τῶν εἶχον ἀνάγκην ἔξωθεν πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς συμπαραστάσεως καὶ δὴ καὶ τοῦ πλησιεστέρου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου ἐν Μακεδονίᾳ, τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Ὁ μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἄνθιμος (1880-1887), περιγράφων τὴν δεινὴν κατάστασιν τῆς ἑλληνορθοδόξου κοινότητος Βελεσσῶν ἀπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος κ.έ., εἰς ἐπιστολὴν του ἀπὸ 8 Φεβρουαρίου 1883 πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Καλλίνικον (1878-1885), δίδει τὴν ἐξῆς ἐναργῆ εἰκόνα: «Ἦ ἐν Βελισσῷ ἑλλ. κοινότης, ἧς θεῖο ἔλεει Ἀρχιερατικῶς προΐσταμαι, πανταχόθεν καταπιεζομένη καὶ τὰ μύρια ὑποστᾶσα ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ ἐνεῦθεν ὑπὸ τῶν συνοικούντων αὐτῇ Βουλγάρων, οἵτινες τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου χρώμενοι ἀφήρσαν παρ' αὐτῆς ἔκτοτε καὶ τὰ ἔθνικα αὐτῆς ἱερά καταστήματα, ἀντιστᾶσα δὲ ἐπὶ τοσαῦτα ἤδη ἔτη τὸν ὀρμητικὸν τοῦτον χειμάρρον διετήρησεν ἀλώβητον τὴν τε ὀρθοδοξίαν, καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων αὐτῆς»². Ἡ λυσιτελὴς ἀντιμετώπισις τῆς ἐμπεριστάτου καταστάσεως ταύτης ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐν τῷ ὁμωνύμῳ βιλαετίῳ, εἰς τὸ ὅποσον ὑπήγοντο διοικητικῶς τὰ Βελεσσά μέχρι τοῦ 1901³, ἐπέβαλαν ἀσφαλῶς τὸ ἀνωτέρω ἰδιότυπον νομοκανονικὸν καθεστῶς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βε-

1. Βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (εἰς τὸ ἐξῆς ΑΟΠ), Κῶδιξ ΕΞ', σ. 237 «Καλλίνικου παρατηθέντος οἰκειοθελῶς... ἐνεκρίθη ἵνα προσαρτηθῆ προσωρινῶς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ταύτῃ (δηλ. τῆς Δεβρῶν) ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν τῆς αὐτοῦ Ἱερότητος καὶ ἡ Ἐπαρχία Βελισσοῦ...» 1880 Ἰούνιος. Εἰς ἄλλην μελέτην μου, Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, «Μακεδονικά» 10 (1970) 276, σημ. 1, δίδω τὴν ἐσφαλμένην πληροφορίαν ὅτι ἡ προσάρτησις τῆς μητροπόλεως Βελισσοῦ εἰς τὴν Δεβρῶν ἐγένετο τὸ 1890· τὸ ἴδιον σφάλμα κάμνει καὶ ὁ Dj. Slijeprčić, Istorija Srpske Pravoslavne Crkve (= Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας), β', Μόναχον 1966, σ. 495, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ μητρόπολις Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ἰδρῦθη τὸ 1910. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1910 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Γκλαβνίτης ὁ ἑλληνομαθὴς Σέρβος ἀρχιμανδρίτης Βαρνάβας Rosić, ὡς βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, με ἔδραν τὸ Κίρτσοβον. Ὁ Γκλαβνίτης Βαρνάβας ἐπόπτευσεν ὅλης τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1920, ὅτε, καταργηθεῖς τῆς μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ἐξελέγη μητροπολίτης Σκοπίων. Βλ. Slijeprčić, αὐτόθι, σ. 496 καὶ Ἀγγελοπούλου, αὐτόθι, σ. 278, σημ. 5.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐπιστολὴν, σ. 164, στ. 2-8. Οἱ βουλγαρόφρονες κάτοικοι Βελεσσῶν ἀπεσχίσθησαν τῆς πνευματικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868, ὅποτε ἤρχισαν αἱ παντοειδεῖς πιέσεις ἐναντίον τῆς ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος τῆς ἰδίας πόλεως ἐκ τῆς ὁποίας ἠρπάγησαν ὁ ναὸς καὶ τὸ σχολεῖον. Βλ. σχετικῶς S. Dimitski, Nekoi momenti od borbata na Veleškoto gradjanstvo so Egzarhijata (= Μερικαὶ πτυχαὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν κατοίκων Βελεσσῶν ἐναντίον τῆς Ἐξαρχίας), «Glasnik» Ἰνστιτούτου Σκοπίων 1 (1959) 175.

3. Βλ. σημ. 2 τῆς σ. 139.

λεσσῶν, τὰ ὅποια, καίτοι εἰς τὴν κανονικὴν δικαιοδοσίαν τῆς μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν οὐχὶ μόνον τῆς οἰκείας, ἀλλὰ καὶ ἄλλης μητροπόλεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Γ'. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΒΕΛΕΣΣΩΝ

Τὸ ἔργον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων τῆς ἑλληνοορθόδοξου κοινότητος Βελεσσῶν, κατὰ τὴν περίοδον 1876-1912, ὑπῆρξεν ὑψίστης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς σημασίας εἰς τρεῖς κυρίως βασικοὺς τομεῖς: τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν εἰς τοὺς κόμπους τῆς κοινότητος, τὴν εὐρυθμὸν λειτουργίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ταύτης καὶ τὴν συνεχῆ ἀντιμετώπισιν τῶν ξένων προπαγανδῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς βουλγαρικῆς καὶ ρουμανικῆς, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον, ἐκάστη δι' ἴδιον ὄφελος, εἰς τὴν διάλυσιν τῆς βορειοτάτης αὐτῆς ἐστίας τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ.

1. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῆς κοινότητος. Κατηθύνετο αὕτη ὑπὸ λίαν πεπειραμένων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐν συνεργασίᾳ σχεδὸν πάντοτε εὐρισκόμενοι μετὰ τῆς δημογεροντίας τῆς κοινότητος καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ποδηγεσίαν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, συνέβαλον οὕτως, ὥστε τὸ ὀρθόδοξον καὶ ἑλληνικὸν φρόνημα νὰ τηρῆται ἀκμαῖον ἐνδοκοινοτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἔναντι τοῦ ὑπερτεροῦντος ἑξαρτικοῦ σχοιχείου τῆς πόλεως αὐτῆς. Ἡ ἀρπαγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων τῶν Βελεσσῶν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν βασικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία, κατὰ πληροφορίας, τοῦ Φεβρουαρίου 1883, τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, «ἐδέησεν ἵνα ὑποστῇ θυσίας βαρυτάτας πρὸς ἀνέγερσιν ναοῦ ἐπιστεγασθέντος ἤδη»¹.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ὀργανωμένης ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν πρέπει νὰ μνημονεύσω τοὺς δραστηρίους μητροπολίτας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμον (1880-1887), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἡ κοινότης ἀπέκτησεν ἴδιον λατρευτικὸν κέντρον ἀλλὰ καὶ σχολικὸν κτήριο, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, Μεθόδιον (1887-1891), Ἀνθίμον (1891-1900), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ὁποίων ἀντιμετώπισθη ἐπιτυχῶς ἡ ἐκ τῶν ἔνδον προσπάθεια διασπάσεως τῆς κοινότητος ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, Πολύκαρπον (1900-1907) καὶ Παρθένιον (1907-1913), παντοιοτρόπως καὶ τοῦτους συμβαλόντας εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ξένων ἐπιρροῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Βελεσσῶν καὶ Κιρτσόβου.

¹Ἐδῶ ἀνήκει ἡ ἀξιόλογος, ὡσαύτως, ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ δρᾶσις

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐπιστολὴν, σ. 164, στ. 8-9.

ἐνὸς ἄλλου κληρικοῦ, ἐκ Βελεσσῶν καταγομένου, τοῦ Δημητρίου Ν. Βόγα, ἱερατικῶς προϊσταμένου Βελεσσῶν καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου τῶν μητροπολιτῶν Δεβρῶν καὶ Θεσσαλονίκης ἐπὶ 40 σχεδὸν ἔτη, κατὰ τὴν περίοδον 1875-1913¹. Ὁ «Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος», ὅπως συνήθως ὑπογράφει οὗτος, ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν κατὰ τὴν πλεόν τραγικὴν, ἀλλὰ καὶ ἡρωϊκὴν αὐτὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς. Ὁ μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Παρθένιος, συστήσας τοῦτον κατ' Ἰούλιον 1907 ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀσθενείας του εἰς τὸν μητροπολιτὴν Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον (1903-1910), γράφει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Ἐπειδὴ ὁ ἐπιδότης τῆς ταπεινῆς μου ταύτης συστατικῆς ἐπιστολῆς, Αἰδεσιμώτατος ἐν Ἱερεῦσιν Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος, ὁ μόνος μου ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος τυγχάνει τῆς πόλεως Βελεσσῶν, ἔπαθεν ὑπὸ ρευματισμῶν, ἔρχεται αὐτόσε, ἵνα συμβουλευθῆ καὶ ἐξετασθῆ ὑπὸ ἱατρῶν. Δέδωκα δὲ αὐτῷ καὶ ἰδιαίτεραν συστατικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον ἱατρὸν Κύριον Ζάνα, παρακαλεῖται δὲ θερμῶς ἡ Ὑμετ. Παναγιότης ὅπως καλοθελήσῃ καὶ λάβῃ τὴν καλωσύνην νὰ συστήσῃ τὸν πολυπαθῆ καὶ ἀληθῆ πατριώτην τῆς Ἐκκλησίας ὡς δεῖ καὶ ὅπου δεῖ καὶ παρὰ τοῖς ἀρμοδίοις, καθ' ὅτι τυγχάνει ἄξιος συστάσεως διὰ τὸ περαιτέρω τοῦ βίου· αὐτός ἐστιν καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ἱερέων μου»². Ὁ ἐν λόγῳ ἱερεὺς, ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἱερατικῶς προϊσταμένου, τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ παρεδρευόντος εἰς τὸ Ἐπιτόπιον Συμβούλιον τῆς πόλεως, μισθοδοτούμενος «ἐν μέρει μὲν παρὰ τῆς εὐσεβοῦς πηγῆς, ἐν μέρει δὲ παρὰ τῆς κοινότητος»³ ἐξυπηρέτησεν, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, τὰς θρησκευτικὰς, σχολικὰς καὶ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, ἐκτελῶν προθύμως καὶ πιστῶς τὰς ἐκάστοτε ἐντολὰς τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Πρόβλημα ἱερέως ἀντιμετωπίζει ἡ κοινότης μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1914 «ἐνεκεν τοῦ ὑπεργήρου καὶ κλινήρους ἤδη ἱερέως»⁴ οὕτως, ὥστε οἱ ὄλιγοι ἐναπομείναντες Ἕλληνες κάτοικοι τῆς κοινότητος ἐπὶ πολὺν καιρὸν νὰ στερηθοῦν τῆς θείας λειτουργίας καὶ τοῦ φυσικοῦ προστάτου των. Ἐκτοτε, παρὰ τὰς ἐπαναληπτικὰς προσπάθειας, ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκτήσῃ μόνιμον ἱερέα. Ἡ ἱστορία τῆς κοινότητος ταύτης κλείει τὸν κύκλον εἰς Βελεσσᾶ κυρίως μὲ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπεργήρου πλεόν Δημητρίου Ν. Βόγα κατὰ τὸ 1913, ὅτε καὶ τὰ Βελεσσᾶ ἐνεσωματώθησαν ἤδη εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐπηκολούθησε μεγάλῃ διαρροῇ τῶν Ἑλλήνων τῆς κοινότητος ταύτης πρὸς Θεσσαλονικὴν καὶ ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

1. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1113 καὶ φάκελ. 5408, 7830.

2. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1119, σ. 1.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 5408, 7830, σ. 1.

4. Αὐτόθι.

2. Ἡ σχολικὴ δραστηριότης. Ἡ σχολικὴ κίνησις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἐτέλει, ὡσαύτως, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν καὶ φροντίδα τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Αἱ πάσης φύσεως σχολικαὶ ἀνάγκαι ἐρρυθμίζοντο ὑπὸ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, κατόπιν εἰσηγήσεων ἐπὶ σχολικῶν αἰτημάτων τοῦ μητροπολίτου, τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ τῆς ἐφοροδημογεροντίας Βελεσσῶν. Ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πηγῶν ἐξάγεται ὅτι αἱ σχολικαὶ ἀνάγκαι τῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἐστρέφοντο μονίμως εἰς δύο ζωτικῆς σημασίας τομεῖς, τὴν κτηριακὴν ἐξασφάλισιν τῆς σχολικῆς δραστηριότητος καὶ τὴν ἔγκαιρον ἐπ' ἀνδρῶσιν τῶν σχολείων διὰ καταλλήλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

Ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη πληροφορία τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, ὅτι οἱ Βούλγαροι κάτοικοι Βελεσσῶν ἀφῆρσαν παρὰ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος «τὰ ἔθνικα αὐτῆς ἱερὰ καταστήματα»¹, οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἐκκλησίαν τῆς κοινότητος ἀφῆρθη ὑπὸ τῶν Σχισματικῶν καὶ τὸ σχολικὸν κτήριον αὐτῆς. Ὁ ἴδιος μητροπολίτης ὑπονοεῖ τοῦτο, ὅταν πληροφορῇ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1883, ὅτι ἡ «ἐν Βελισσῷ ἑλλ. κοινότης...προϋνόησε δὲ ἐπίσης καὶ πρὸς ἀνέγερσιν ἑλλ. ἐκπαιδευτηρίων», ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν «ἐξέδοτο λαχεῖον ἀπὸ ἑξ. χιλ. ἀριθμῶν, ὧν δύο περίπου χιλιάδας ἐξεποίησεν ἢ μικρὰ καὶ μικροσκοπικὴ αὕτη κοινότης μετὰ καὶ τῶν συνοίκων ἐκ τῆς ἄλλοδαπῆς ἐνταῦθα»² καὶ παρακαλεῖ ἰδιαίτερος τοῦτον διὰ τὴν πώλησιν ἄλλων 500 λαχείων εἰς Θεσσαλονίκην, μερίμνη φιλομούσων καὶ φιλογενῶν κυριῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποκαύσῃ τὸν ἀνάλογον ζῆλον, ἰδίᾳ εἰς τὴν κυρίαν Π. Λογοθέτου³. Δυστυχῶς, δὲν ἀνεῦρον ἄλλας λεπτομερείας περὶ τῆς πορείας ἀνεγέρσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων Βελεσσῶν, ἐκ τῆς σχολικῆς ὁμως δραστηριότητος τῆς κοινότητος, κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ὅποτε ἡ κοινότης δὲν ἀσχολεῖται πλέον μὲ κτηριακὰς ἐκκρεμότητας, ἀλλὰ μόνον μὲ θέματα κυρίως ἐπανδρώσεως τῶν σχολείων, διαφαίνεται ὡς δεδομένη ἡ ἀνέγερσις τοῦ σχολικοῦ κτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστεγάσθησαν ἅπασαι αἱ δραστηριότητες τῶν τριῶν σχολείων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τοῦ νηπιαγωγείου, τοῦ παρθεναγωγείου καὶ τοῦ ἀρρεναγωγείου.

Ἡ ἐφοροδημογεροντία τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν εἰς τὴν μετὰ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἀλληλογραφίαν τῆς ἐπεδείκνυε πάντοτε ἰδιαίτεράν εὐαισθησίαν ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἐπανδρώσεως τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος μὲ καλῶς πεπαιδευμένους καὶ ἀφωσιωμένους

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐπιστολήν, σ. 164, στ. 5-6.

2. Αὐτόθι, στ. 9-10 καὶ 13-15.

3. Αὐτόθι, στ. 15 κ.έ.

εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸ Γένος διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας, λόγῳ τῶν δεινῶν περιστάσεων τὰς ὁποίας μονίμως ὑπέφερεν ἡ κοινότης αὕτη. Εἰς μίαν ἐπιστολὴν π.χ. τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης διὰ σχολικὰ ζητήματα, ἀπὸ 20 Σεπτεμβρίου 1893, τινίζονται μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά, ἐνδεικτικά τῆς μειζονος ἐθνικῆς ἀποστολῆς τῶν διδασκάλων κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν: «Δι' ὃ παρακαλοῦμεν τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν καὶ αὐθις ἵνα ἐξαποστείλῃ ἡμῖν διδάσκαλον ἔμπειρον καὶ ἀλλαχοῦ εὐδοκίμως διδάξασαν καὶ στερεῶς ἀντεχομένην τῶν πατριῶν, οἰανδήποτε ἂν ἐγκρίνη, διότι οἱ καιροί, οὓς διέρχεται ἡ Κοινότης ἡμῶν, εἰσὶ χαλεποί, ὡς γνωστόν, καὶ ἀπαιτοῦσι ταχεῖαν καὶ ἄμεσον ἀποστολὴν διδασκάλου, ἐργασομένης οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν τέκνων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δυναμένης νὰ ἐμφυσῆ τὸ ἄγνον πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑθνισμοῦ εἰς τὰς ἀπαλὰς αὐτῶν καρδίας»¹.

Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα Βελεσσῶν ἐξυπηρετοῦντο μέχρι τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1896/1897 μὲ ἓνα διδάσκαλον καὶ μίαν νηπιαγωγόν, ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ὁμοῦ ἔτους 1897/1898, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ μητροπολίτου Βελεσσῶν Ἀνθίμου (1891-1900) καὶ συγκαταθέσεως τῆς σχολικῆς ἐφορίας, ἀπεφασίσθη ἡ πρόσληψις καὶ δευτέρου διδασκάλου ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις. Εἰς τὸ σχετικὸν ἔγγραφον πρὸς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Παρακαλοῦμεν τὴν Ὑμετ. Σεβασμιότητα ἡμεῖς τε (δηλ. ὁ Βελεσσοῦ Ἀνθίμος) καὶ ἡ περὶ ἡμᾶς ἐφοροδημογεροντία, ἵνα συστήσητε ἡμῖν τὸν κατάλληλον διδάσκαλον δυνάμενον νὰ διδάξῃ ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν τοῦ τε ἀρρεναγωγείου καὶ παρθηναγωγείου, ἄνδρα σεμνὸν καὶ ἀφωσιωμένον εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ»².

Εἰς τὰ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἔγγραφα μνημονεῦνται οἱ κάτωθι διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων Βελεσσῶν: Σάββας Θ. Σάρρου ἀπὸ 1887 μέχρι 1895, Κωνσταντῖνος Ἰωαννίδης, τέως διευθυντῆς τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς Γκουμέντζης, διαδεχθεὶς τὸν μνημονευθέντα Σάρρον τὸ 1895, καὶ ὁ Νικόλαος Σάββας, προσκληθεὶς ὡς δεῦτερος διδάσκαλος ἀπὸ τοῦ 1897 κ.έ.³. Ὄνόματα διδασκαλισσῶν δὲν μνημονεῦνται⁴. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν δὲν εὑρον ἐπίσημα στοιχεῖα. Ἰδιώτης, ὄνοματι Ἀργύριος Ζάχος, κάτοικος Βελεσσῶν, εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἀπὸ 11 Ἰανουαρίου 1902, ἀναφερόμενος μεταξύ ἄλλων εἰς τὴν σχολικὴν κατά-

1. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1098, σ. 1-2.

2. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1109, σ. 1.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1097, 1105, 1106, 1107 καὶ 1109.

4. Κατὰ τὸ 1904 ἐξετέλει χρέη διδασκαλίσεως εἰς Βελεσσά ἡ Παρασκευὴ Πάντου, ἐκ Βελεσσῶν καταγομένη. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 5408, 7828, σ. 1.

στασιν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, ὁμιλεῖ περὶ μεγάλης κρίσεως εἰς τὰ ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια, κατὰ τὸ 1902, «τὸ μὲν νηπιαγωγεῖον ἔχει μόλις περὶ τὰ 20 νήπια, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ καὶ Ἀστικὴ Σχολή, δηλ. αἱ δύο ὁμοῦ μὲ τοὺς δύο διδασκάλους μόλις ἔχουσιν 12-13 μαθητὰς καὶ μαθητριάς...»¹. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, καίτοι μὴ ἐπίσημα, ὑποδηλοῦν ὡπωσδήποτε κάποιαν σοβαρὰν κρίσιν τῶν σχολείων τούτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Ἡ κρίσιμος αὕτη κατάστασις τῶν σχολείων, οὐχὶ βεβαίως ἄσχετος πρὸς τὸν ἀρξάμενον Μακεδονικὸν Ἀγῶνα, θὰ συνεχισθῆ καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη τῆς ἐντάσεως τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ὅτε τὸ ἀπομονωθὲν ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἑλληνικὰ κέντρα ἑλληνικὸν στοιχεῖον Βελεσσῶν εὐρίσκειται ἐκτέθειμένον εἰς τὰς συνεχεῖς βουλγαρικὰς, ρουμανικὰς καὶ σερβικὰς πιέσεις. Ἡ μητροπόλις Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ἔνεκα ἀκριβῶς τῆς ἐκρύθμου καταστάσεως τοῦ ἐλαχίστου αὐτῆς ποιμνίου εἰς Βελεσσά καὶ Κίρτσοβον, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ διὰ λόγους οικονομικοῦς, ἀδυνατοῦσα νὰ διορίσῃ ἐπιθεωρητὴν εἰς τὰ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τῆς τέσσαρα ἐν ὄλῳ σχολεῖα (τρία εἰς Βελεσσά καὶ ἓν εἰς Κίρτσοβον)², ζητεῖ δι' ἐπιστολῆς τοῦ μητροπολίτου τῆς Παρθενίου (1907-1913), ἀπὸ 12 Μαρτίου 1908, πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον (1903-1910) τὴν ὑπαγωγὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκπαιδευτηρίων εἰς τὸν ἐπιθεωρητὴν σχολείων τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, κατ'ὸν βεβαίως ἐγκρίσεως καὶ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ Χουσεῖν Χιλμὴ Πασᾶ³. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Παρθενίου ὑποδηλοῖ τὴν δεινὴν γενικὴν κατάστασιν τῶν δύο ἐν ὄλῳ ἑλληνικῶν ἐστίων τῆς ἐπαρχίας του καὶ τὴν περαιτέρω σχολικὴν συρρύνκωσιν τούτων, ἔνεκα τῆς ὁποίας, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν συμπαρομαρτούντων οικονομικῶν δυσχερειῶν, θὰ ἦτο πολυτέλεια πλέον ἢ ὑπαρξίς ἐπιθεωρητοῦ σχολείων διὰ τὴν ἐπαρχίαν Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ.

3. Ἐ ν α ι π ρ ο π α γ ἄ ν δ α ι. Ὁ ἀγὼν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου Βε-

1. Βλ. ΑΜΘ, Φ. 5406, 7831, σ. 3.

2. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Κίρτσόβου μόλις τὸ 1904 ἀπέκτησε σχολεῖον, ἐνεργείας τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολυκάρπου (1900-107), ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ 1906, ἀνέλαβε νῆαν πρωτοβουλίαν ἀνεγέρσεως ἐκπαιδευτηρίου παραπλεύρως τοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου, διενεργηθέντος σχετικοῦ ἐράνου. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 12 ἐπιστολὴν σ 175-176.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1131: «Παναγιώτατε, διὰ λόγους οικονομικοῦς μὴ δυνάμενος νὰ διορίσω ἰδιαιτέρως ἐπιθεωρητὴν τῶν Σχολείων τῆς ταπεινῆς μου (Ἐπαρχίας) παροικίας, παρακαλῶ θερμῶς τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα ὅπως εὐαρεστοῦ μὲν ἐνεργήσῃ, ἂν ἐγκρίνη, παρὰ τῆ Αὐτοῦ Ὑψηλότητι τῷ Γενικῷ Ἐπιθεωρητῇ τῶν τριῶν Νομαρχιῶν Χουσεῖν Χιλμὴ Πασᾶ, ὅπως ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῶν σχολείων τῆς Θεοσώστου Αὐτῆς Ἐπαρχίας ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ διὰ τὰ σχολεῖα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ λαχούσης μοι Ἐπαρχίας. Διατελῶ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος ὀλοπρόθυμος ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς τὸ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Παρθένιος. Τῆ 12ῃ Μαρτίου 1908 ἐν Βελισσοῖς».

λεσσῶν πρὸς διάσωσιν τῆς ἐθνικῆς ταυτότητός του ὑπῆρξε τριπλοῦς, ἐξωτερικὸς ἔναντι κυρίως τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ τῆς σερβικῆς προπαγάνδας¹ καὶ ἐσωτερικὸς ἔναντι τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἡ τελευταία, ἐκμεταλλευομένη τὴν διγλωσσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου Βελεσσῶν, ὡς ὁμιλοῦντος τὴν ἑλληνικὴν καὶ βλαχικὴν, προσεπάθησε νὰ καταφέρει ἐκ τῶν ἔνδον δεινὸν πλῆγμα ἔναντιον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τὸν διχασμὸν τῆς ὁποίας παντοιοτρόπως ἐπεδίωκε, συνεπικουρουμένη μονίμως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ περιπτωσιακῶς ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Περὶ τῆς δράσεως τῶν Βουλγάρων, πλὴν τῶν μέχρι τοῦδε μνημονευθέντων στοιχείων περὶ ἀρπαγῆς τῶν δημοσίων καταστημάτων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος (ναοῦ, σχολικοῦ κτηρίου), δὲν ἀνεῦρον εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐντοπισθείσας πηγὰς ἐρεύνης μου πλείονα στοιχεῖα. Οὐδεμία, πάντως, γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἔναντι τῶν Βουλγάρων ἀγὼν ὑπῆρξε τραχὺς καὶ συνεχῆς, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1880 κ.έ., ὅτε ἐξεδηλώθη ὠργανωμένον κῦμα τρομοκρατίας² καὶ κυρίως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ὅποτε ἐπεσυνέβησαν εἰς τὰ Βελεσσά καὶ δολοφονίαι ἐγκρίτων ἑλλήνων πολιτῶν³ ἢ συνεχῆς ἔρευνα, εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος, θὰ φέρῃ εἰς φῶς νεωτέρας καὶ περισσοτέρας πληροφορίας.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι εἰς τὰ Βελεσσά, ὅπου κυριαρχοῦν στοιχεῖον ἦτο τὸ βουλγαρικόν, ὁ ἀγὼν διεξήγετο κυρίως μεταξὺ τῆς βουλγαρικῆς καὶ σερβικῆς προπαγάνδας καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τοῦτον ἦτο ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον, ἢ ἄμεσος ἀπειλὴ κινδύνου διὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα, τοῦλάχιστον εἰς πρώτην φάσιν, προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς ἐκ τῶν ἔνδον ἐμφωλευούσης καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὑποθαλαπτομένης ρουμανικῆς προπαγάνδας· περὶ αὐτῆς κυρίως κάμνουν λόγον αἱ ἡμέτεραι πηγαί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων σκιαγραφεῖ κατω-

1. Περὶ τῆς σερβικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ πραγματεύομαι εἰδικώτερον εἰς τὴν μελέτην «Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ», «Μακεδονικά» 10 (1970) 272-284.

2. Τὸ κατωτέρω σχόλιον τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» 1 (1880) 63, εἶναι ἐνδεικτικὸν τῶν δεινῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπαρχίαν. «Αἱ ἐκ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ εἰδήσεις εἰσὶν ἤκιστα ἐπικοδομητικαὶ ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν κατὰ τὰς ἐπαρχίας ταύτας δημόσιον ἀσφάλειαν. Πειπίσμεθα ὅτι αἱ πολιτικαὶ ἀρχαί, τὸ καθῆκον αὐτῶν ἐκπληροῦσαι, προθυμοποιηθῶσιν ἵνα μὴ γίνηται δόσφημος περὶ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων λόγος ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν. Ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν δ' ἐκεῖ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχῆν, εἰ καὶ περιττὸν ἰδιαιτέρα αὐτῇ σύστασις, οὐχ ἦττον ὑπομνήσκομεν αὐτῇ ὅτι ἐν τοιαύταις ἀνωμάλοις περιστάσεσι καθῆκον τῶν πνευματικῶς προϊσταμένων ἐστὶ τὸ ἀνηφᾶν πάντα κίνδυνον καὶ περιέρχεσθαι τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτοῖς παροικίαν πρὸς παρηγορίαν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πασχόντων καὶ ἀναχαίτισιν τῶν πεπλανημένων».

3. Π.χ. ὁ ἱατρός Ἀλέξανδρος Λούης, δολοφονηθεὶς τὸ 1906 εἰς Βελεσσά ὑπὸ τῶν Κομιτατζήδων.

τέρω τὴν δρᾶσιν τῆς ἀλλὰ καὶ τὰς ἀντιδράσεις ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ἀντιμεταπίσεως τῶν ξένων προπαγανδῶν ὁ ρόλος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπῆρξεν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀποφασιστικός. Μία ἐκκλησις τῆς κοινότητος, τοῦ Μαΐου 1893, πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, διὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου Βελεσσῶν, οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἀμέσου κινδύνου καὶ τῆς ἔνεκα τούτου ἀνάγκης προστασίας ἀπὸ μέρους τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τῶν συμφερόντων τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου Βελεσσῶν: «Ταῦτα γνωρίζων ὑμῖν, Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα, ἐμπιστευτικῶς, ἐξ ὀνόματος συμπάσης τῆς ἐδῶ Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς πάντοθεν ὑπὸ παντοίων καὶ λάβρων κατατρεχομένης προπαγανδῶν, θερμῶς ἐκλιπαρῶ Ὑμᾶς, ὅπως πράξετε τὰς δεούσας ἐνστάσεις καὶ ἐνδείξεις παρὰ τε Μοαρίφη καὶ Νομάρχη καὶ τέλος πᾶν τὸ ἐφ' ὑμῖν ποιήσητε πρὸς ματαιώσιν τοῦ μολυσματικοῦ τούτου νοσήματος καὶ ἀποσώβησιν τοῦ δηλητηριώδους ἀποκυήματος τῆς ἐχίδνης ταύτης»¹.

Ἡ δραστηριότης τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἀναφέρεται κυρίως εἰς τρεῖς βασικοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, τὸν σχολικόν, τὸν διοικητικόν καὶ τὸν ἐκκλησιαστικόν. Ἐν πρώτοις, καταβάλλονται συντονισμέναι προσπάθειαι ἐμφανίσεως ρουμανικῆς σχολικῆς κινήσεως διὰ τῆς ἰδρύσεως ρουμανικοῦ σχολείου. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως ἐτέθησαν οἱ «Ἑλληνόβλαχοι» Κωνσταντῖνος Μάσσιου καὶ Σπυρίδων Τάχου· ὁ πρῶτος κυρίως ὑπῆρξεν ἡγετικὸν στέλεχος τῆς ρουμανικῆς κινήσεως εἰς Βελεσσά, ἔχων τὴν συμπαράστασιν τῶν ἐντοπίων Βουλγάρων, εἰς τὴν κοινότητα τῶν ὁποίων εἶχεν ἐγγραφή ἀπὸ τοῦ 1890, ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα².

Αἱ πρώται ἐνέργειαι τοῦ Κωνσταντῖνου Μάσσιου πρὸς ἴδρυσιν ρουμανικῆς σχολῆς εἰς Βελεσσά ἐκδηλοῦνται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1893. Οὗτος ὑποβάλλει εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον Βελεσσῶν, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1893, αἴτησιν ἀδείας «περὶ λειτουργίας Ρουμανικῆς Σχολῆς ὑπ' αὐτοῦ διατηρηθησομένης διαβεβαίων ἅμα ὅτι εὐρίσκονται ἐν Βελισσοῖς 485 κάτοικοι Ρουμουνοὶ»³. Ἡ ἀναφορὰ Μάσσιου ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου, τοῦ συνεργάτου του Σπυρίδωνος Τάχου καὶ ἄλλων 10-15 περίπου ὁπαδῶν του⁴.

Κατὰ πληροφορίας τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου (1891-1900), ὁ Μάσσιου ὑπέκλεψε τὰς ὑπογραφὰς τῶν ὑποτιθεμένων ὁπαδῶν

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 168, σ. 29-35.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 ἐπιστολήν, σ. 165, στ. 6-7, τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 167, στ. 7-12 καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 11 ἐπιστολήν, σ. 174, στ. 9-10.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 167, στ. 10-12.

4. Αὐτόθι, στ. 25-28.

του, «ἐξαπατήσας εἰκάδα τινα χριστιανῶν, ἄλλους μὲν δόλω, ἄλλους δὲ χρήμασιν»¹. Πρὸς τούτους, ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Βελεσσῶν Οἰκονόμος Π. Δημήτριος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν αἴτησιν Μάσσιου ὅτι εἰς τὰ Βελεσσά κατοικοῦν 485 Ρουμοῦνοι, πληροφορεῖ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἰωάννην (1893-1900) ὅτι τὰ στοιχεῖα Μάσσιου ἦσαν ἀνυπόστατα καὶ ἀνακριβῆ. Γράφει οὗτος ἐπὶ λέξει: «Ἡ διαβεβαίωσίς του, ὅτι εὑρίσκονται ἐδῶ 485 κάτοικοι Ρουμοῦνοι, εἶναι ὅλως ἀνυπόστατος καὶ ψευδής, διότι μέχρι σήμερον οὐδεὶς ἀνεφάνη τοιοῦτος οὔτε ἐπισήμως οὔτε ἀνεπισήμως, ἀλλ' αὐτὸς διακηρύττει ὅτι ἔχει ὁπαδοὺς 10-15, οἵτινες εἶναι ἔλλεινοί, ἀξιοδάκρυτοι καὶ ὑπὸ τῆς Κοινότητος διατηρούμενοι»².

Ἡ αἴτησις Μάσσιου, ὑποβληθεῖσα εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον Βελεσσῶν πρὸς ἔγκρισιν διὰ τὰ περαιτέρω, συνζητήθη εἰς συνεδρίαν τοῦ Συμβουλίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπάρχου, ὀνόματι Χιβζή Βέη, ἀλλὰ ἐπεστράφη ὡς ἀπαράδεκτος, κατόπιν ἠτιολογημένης ἐνστάσεως τοῦ παρεδρεύοντος μητροπολίτου Δεβρών καὶ Βελισσοῦ Ἰωάννου, ὅτι δηλαδὴ ἡ ρουμανικὴ γλῶσσα μέχρι τότε οὔτε ἐδιδάχθη οὔτε ἐζητήθη εἰς Βελεσσά καὶ ὅτι ὁ αἰτῶν τὴν ἴδρυσιν ρουμανικῆς σχολῆς εἶναι ἀνυπόληπτον πρόσωπον, ταραξίας καὶ κατάχρεως εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον³. Τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀποτυχίαν των, ἀκολουθοῦν νέαν ὁδὸν ἐνεργειῶν διὰ τῆς ὑποβολῆς εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θεσσαλονίκης ἀναφορᾶς, ὅπως δοθῇ ἄδεια λειτουργίας ρουμανικῆς σχολῆς εἰς Βελεσσά.

Ἀλλὰ ὁ Βελισσοῦ Ἰωάννης, πληροφορηθεὶς ἐγκαίρως περὶ τῶν νέων σχεδίων τῶν «Ρουμουμιστῶν», διὰ τῆς ἀπὸ 26 Φεβρουαρίου 1893 ἐπιστολῆς του παρακαλεῖ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης φιλαδέλφως «ἵνα ἐν καιρῷ καταλλήλῳ καὶ ἀρμοδίως διαφωτίσῃ προσηκόντως τὴν Ἁ. Ἐξοχ. τὸν Γενικὸν Διοικητὴν περὶ τῆς δολιότητος καὶ μοχθηρίας τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ὑπὸ καταχθονίων σκοπῶν ὀρμώμενοι οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσιν εἰμὴ νὰ παράσχωσι πράγματα τῆς Σ.Η. Κυβερνήσει καὶ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, καὶ κατορθώσῃ νὰ ματαιώσῃ τὰ μοχθηρὰ ταῦτα σχέδια τῶν μισθίων ρουμουμιστῶν»⁴.

Πράγματι, αἱ νομαρχιακαὶ ἀρχαί, μετὰ τὰς παρεμβάσεις τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἐπεφυλάχθησαν νὰ υἱοθετήσουν τὴν ἀναφορὰν Μάσσιου λόγῳ κυρίως τῶν εἰς βάρος του κατηγοριῶν τοῦ μητροπολίτου Ἰωάννου, ἀλλὰ μετὰ πάροδον σχεδὸν διμήνου, πιεζόμενοι προφανῶς, συνιστοῦν εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον, ὅπως προσκομίσῃ πιστοποιητικὸν νομιμοφροσύνης

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 ἐπιστολήν, σ. 165-166, στ. 7-8.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 168, στ. 25-28.

3. Αὐτόθι, σ. 167, στ. 13.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 ἐπιστολήν, σ. 166, στ. 14-19.

παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Βελεσσῶν διὰ νὰ ἐξετασθῆ ἐν συνεχείᾳ ἢ υποβληθεῖσα ἀναφορά του¹.

Ὁ ἀναπληρῶν τὸν ἀπουσιάζοντα ἐπαρχον ἐπίτροπος Βελεσσῶν, ἐν συνεννόησει εὐρισκόμενος ὁπωσδήποτε μετὰ τῆς νομαρχίας Θεσσαλονίκης, ἐνέκρινε τὴν 26 Μαΐου 1893 τὴν ἔκδοσιν τοῦ αἰτηθέντος πιστοποιητικοῦ, τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ὑφ' ὄλων τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου, πλὴν τοῦ Οἰκονόμου Π. Δημητρίου. Οὗτος, ὡς ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῷ Συμβουλίῳ, ἀναπληρῶν τὸν ἀπουσιάζοντα εἰς τὸ τμήμα Δίβρης μητροπολίτην του, ἠρνήθη νὰ προσυπογράψῃ τὸ πιστοποιητικὸν Μάσσιου καὶ ἔσπευσε ἀμέσως νὰ ἐνημερώσῃ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης διὰ τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου 1893 ἐπιστολῆς του μετὰ τὴν ἐπὶ πλέον πληροφορίαν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Μάσσιου «ἐφωδιασμένος ὢν (μετὰ πιστοποιητικόν) χθὲς (ἡλ. 26 Μαΐου) ἀνεχώρησε διὰ Θεσσαλονίκην μετὰ τινος Ρουμουνοδιδασκάλου ἐκ Κρουσόβου ὀρμωμένου»².

Τὸ ἐκδοθὲν πιστοποιητικὸν ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς τοῦ Μάσσιου ἤλαξε τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων, διότι δι' αὐτοῦ τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπέτυχον νὰ προκληθῆ Ἰστιλάμι τοῦ βαλῆ Θεσσαλονίκης πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον Βελεσσῶν, μετὰ τὸ ἐρώτημα ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ λειτουργία ρουμανικῆς σχολῆς εἰς Βελεσσά θὰ ἀντέβαινε πρὸς τὸ ἔννομον συμφέρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ θὰ προεκάλει ἐνδεχομένως ἔριδας μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως αὐτῆς³.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Ἰουλίου 1893, πρωτοστατούντων τῶν ἐκπροσώπων ἐν αὐτῷ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ὀθωμανικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, καίτοι μειοψηφῆσαντος ἡτιολογημένου τοῦ ἐκπροσώπου τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, ἦτο θετικὴ ὑπὲρ τοῦ αἰτήματος Μάσσιου μετὰ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι εἰς Βελεσσά ἦτο γνωστὴ «βλαχικὴ» καὶ οὐχὶ ἑλληνικὴ κοινότης, «ἐπειδὴ τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τὸ περισσότερον μέρος συνίσταται ἐκ καταγωγῆς Βλαχικῆς καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι βλαχικὴ»⁴.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη, σταλεῖσα τὴν 29 Ἰουλίου 1893 εἰς τὴν νομαρχίαν Θεσσαλονίκης, προεκάλεσεν, ὡς ἦτο φυσικόν, τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐκπροσώπων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν καὶ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ὡς μονίμου ἐκπροσώπου τῶν συμφερόντων τῆς κοινότητος αὐτῆς παρὰ τῆ νομαρχία Θεσσαλονίκης. Οὗτος, ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος διὰ τακρίριου του πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀνέφερε «πάντας τοὺς ἰσχυροὺς λόγους», διὰ τοὺς ὁποίους ἠρνήθη νὰ προσυπογράψῃ τὴν μεροληπτικὴν ἐκείνην ἀπόφασιν,

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολὴν, σ. 167-168, στ. 17-22.

2. Αὐτόθι, στ. 22-24.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 ἐπιστολὴν, σ. 168-169, στ. 6-8.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 8 ἐπιστολὴν, σ. 171, στ. 35-36 καὶ τὸ συνημμένον ἀντίγραφον.

ἢ ὁποία, κατὰ τὴν ἐφοροδημογεροντίαν Βελεσσῶν, «πραγματοποιουμένη πολλὰ τὰ δεινὰ θὰ ἐπέφευεν εἰς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν κοινότητα, ταραχάς, σκάνδαλα, διαιρέσεις καὶ ἐμφυλίουσ παραγμούς»¹. Τὸ τακρίριον τοῦ ἐπιτρόπου Βελεσσῶν ἀπερρίφθη δι' ἐγγράφου ἀπαντήσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου². Παραλλήλως οὗτος ἐνημέρωσε τὸν εἰς τὸ τμήμα τῆς Δίβρης περιοδεύοντα ποιμαντικῶς μητροπολίτην του, ὡς καὶ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ συντονίσουν ἀπὸ κοινοῦ τὰς ἐνεργείας τῶν παρὰ τῆ νομαρχία Θεσσαλονίκης³.

Πέραν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου, ἡ ἐφοροδημογεροντία Βελεσσῶν ἀπέστειλε τὸν εἰρημένον ἐπίτροπον εἰς Θεσσαλονίκην, ἐφοδιάσασα τοῦτον μὲ ἐν ὑπόμνημα πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, «ἵνα τῇ προστασίᾳ καὶ ἀρωγῇ τῆς αὐτῆς σεβασμίας Παναγιότητος προβῆ (ὁ ἐπίτροπος) εἰς τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπου δεῖ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου» καὶ μὲ μίαν ἄλλην ἀναφορὰν «μετὰ τῶν ὑπογραφῶν ἀπάσης τῆς κοινότητος, πλὴν ἐπὶ ἀτόμων, ἀκολουθούντων, ὡς μὴ ὄφειλε, τὰς στρεβλὰς ἰδέας τοῦ Κ. Μάσσιου», διὰ νὰ τὴν ἐγχειρίσῃ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης «ἵνα διαφωτισθῇ... ὡς ἔχουσι τὰ τῆς κοινότητος»⁴. Ὁ ἐπίτροπος κατήλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐντολῇ τῆς ἐφοροδημογεροντίας, τὴν Κυριακὴν 1 Αὐγούστου 1895⁵.

Ἐν τῷ μεταξῷ, ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἄνθιμος, εὐρισκόμενος εἰς Κίρτομον τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ ἐνήμερος τῶν ἐξελιζέων εἰς Βελεσσὰ ἀπὸ τὸν ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπόν του, ἔκαμε δις τὰς παραστάσεις του πρὸς τὸν βαλὴν Θεσσαλονίκης, τὴν 13 Ἰουνίου καὶ 7 Ἰουλίου, καὶ εὐρίσκετο εἰς συνεχῆ ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἀθανασίου, εἰς τὸν ὅποιον κυρίως ὑπελόγιζε καὶ ἐστηρίζετο, «ἵνα ἀποσοβηθῇ ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Κοινότητι Βελισσοῦ»⁶.

Τέλος, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, καθ' ὃ εἶχε κανονικὸν καὶ νόμιμον δικαίωμα ὡς ἐποπτεύουσα ἀρχὴ ἐπὶ τῆς ἑλληνοορθόδοξου κοινότητος Βελεσσῶν, ἐξήσκησε μὲ τὴν σειρὰν του πᾶσαν ἐπιρροὴν παρὰ τῇ νομαρχία καὶ εἶχε μάλιστα ἰδιαιτέραν συνάντησιν μετὰ τοῦ νομάρχου, τὸν ὅποιον ἐνημέρωσε ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς Βελεσσὰ. Περὶ τῆς συναντήσεως αὐτῆς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θεσσαλονίκης

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 9 ἐπιστολὴν, σ. 172, στ. 10-11.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 8 ἐπιστολὴν, ἐνθα τὸ συνημμένον ἀντίγραφον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Βελεσσῶν.

3. Βλ. τὰς ὑπ' ἀριθμ. 7 καὶ 8 ἐπιστολάς, σ. 168-171.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 9 ἐπιστολὴν, σ. 172, στ. 12-17.

5. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 8 ἐπιστολὴν, σ. 170, στ. 19-23, καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 9 ἐπιστολὴν, σ. 172, στ. 31.

6. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 ἐπιστολὴν, σ. 169, στ. 33-34.

μὲ ἰδιόγραφον σημειώσιν του εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1893 ἐκ Κιρτσόβου σταλείσης ἐπιστολῆς τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου περὶ τῆς ὑποθέσεως Βελεσσῶν. Ἡ ἰδιόγραφος σημειώσις λέγει: «Ἐλήφθη τῇ 15ῃ Ἰουλίου 1893. Καὶ προλαβόντως... τῇ Α.Ε. τῷ Νομάρχῃ ὠμιλήθησαν τὰ δέοντα, ὅπως μὴ δοθῇ προσοχὴ καὶ ἀκρόασις εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ Μάσσιου. ὁ Θ.Α.»¹.

Εἰς τὴν συνέχειαν, κατόπιν προφανῶς τῶν προσωπικῶν συνεννοήσεων μεταξὺ νομάρχου καὶ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, οὐδεμία ἐξέλιξις ἐσημειώθη εἰς τὸ ζήτημα ἀπὸ πλευρᾶς νομαρχίας. Μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1893 ἡ κατάστασις παρέμεινε στάσιμος, ὅπως ἐξάγεται τοῦλάχιστον ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Δεβρῶν Ἀνθίμου πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης μὲ ἡμερομηνίαν 13 Δεκεμβρίου 1893. Εἰς αὐτὴν ὁ Ἀνθίμος, ἀφοῦ κάμει συντομωτάτην ἀναδρομὴν εἰς τὸ ζήτημα, ἐνημερῶνει τὸν Θεσσαλονίκης περὶ τῆς νέας διαμαρτυρίας του πρὸς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς Βελεσσῶν μὲ κοινοποιήσιν εἰς τὸν νομάρχην Θεσσαλονίκης καὶ παρακαλεῖ τοῦτον, ὅπως «εὐκαιρίας δοθείσης ἐνεργῆσθαι καταλλήλως τὰ εἰκότα ὅπου δεῖ»².

Αἱ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πηγαὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξαντλοῦνται καὶ δὲν γνωρίζομεν τὴν τύχην τῆς αἰτήσεως Μάσσιου περὶ λειτουργίας ρουμανικοῦ σχολείου εἰς τὰ Βελεσσά. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δημοσιευθεισῶν στατιστικῶν περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ μόνον αἱ ὑπὸ τοῦ Brancoff δημοσιευόμεναι μᾶς πληροφοροῦν ὅτι εἰς τὰ Βελεσσά ὑπῆρχον, κατὰ τὸ 1905, δύο ρουμανικὰ σχολεῖα μὲ δύο διδασκάλους καὶ 50 μαθητὰς, δύο ἑλληνικὰ σχολεῖα μὲ τρεῖς διδασκάλους καὶ 32 μαθητὰς, δύο σερβικὰ σχολεῖα μὲ ἕξ διδασκάλους καὶ 34 μαθητὰς καὶ τέσσαρα βουλγαρικὰ σχολεῖα μὲ εἴκοσι τρεῖς διδασκάλους καὶ 1.079 μαθητὰς, ἐπὶ συνόλου 13.816 ἐξαρχικῶν Βουλγάρων, 56 Σέρβων, 35 Ἑλλήνων, 402 Βλάχων, 12 Ἀλβανῶν καὶ 444 Ἀθιγγάνων³. Ἡ ὑπὸ τοῦ Brancoff διάκρισις καὶ ρουμανικῶν σχολείων μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν σχολείων Βελεσσῶν ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ρουμανίζοντες ἐπέτυχον τελικῶς νὰ δημιουργήσουν εἰς Βελεσσά ἴδιαν σχολικὴν κίνησιν, καίτοι τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδόμενα ἀριθμητικὰ στοιχεῖα πρέπει νὰ εἶναι ὅπωςδῆποτε ἀμφίβολα ἐν συγκρίσει κυρίως πρὸς τὰ συναφῆ περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν, κατὰ τὸ 1904, μὲ τὴν ἔξαρσιν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ἀντιμετωπίζει νέα προβλήματα ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Εἰς πρώτην φάσιν, ὡς γνωστόν, ἐπετεύχθη, ἀπὸ τοῦ 1893 κ.έ., ἡ ἔστω καὶ ὑποτυπώδης ἐκπαιδευτικὴ παρουσία τῶν ρουμα-

1. Αὐτόθι.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 10 ἐπιστολὴν, σ. 173, στ. 14.

3. Brancoff, ἔ.α., σ. 118-121.

νιζόντων εἰς Βελεσσά, εἰς δευτέραν φάσιν, κατὰ τὸ 1904, ἐπιδιώκεται ἡ διοικητικὴ ἐκπροσώπησις των καὶ ἡ δημιουργία προϋποθέσεων ἰδίας ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Περί τῶν νέων τούτων ἐπιδιώξεων τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς Βελεσσά διασώζει μερικὰ στοιχεῖα ἀναφορὰ τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολυκάρπου (1900-1907) πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον (1903-1910), τοῦ Ἀπριλίου 1904¹.

Συμφῶνως λοιπὸν πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀναφορὰν τοῦ Πολυκάρπου, οἱ ἐν Βελεσσοῖς ρουμανίζοντες, «δώδεκα τὸν ἀριθμόν», ἐξαγορασθέντες «δι' ἀφθόνου χρήματος», ἐπέδωσαν ἀναφορὰν εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Βελεσσῶν, τὴν 6 Μαρτίου 1904, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτησαν τὸν διορισμὸν τοῦ γνωστοῦ Κ. Μάσσιου ὡς «ρουμῶνου μουχτάρη» Βελεσσῶν². Ἐπὶ πλέον δέ, πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεων καὶ εὐνοϊκοῦ ὑπὲρ αὐτῶν κλίματος, ἐπροξένησαν ταραχὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην διὰ τὰ τὴν καταλάβουν, ἀλλὰ ἀπεκρούσθησαν ἀμέσως³.

Ὁ Δεβρῶν Πολύκαρπος διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν ὑποδιοικητὴν Βελεσσῶν διὰ τὰς ἀνωτέρω προκλητικὰς ἐνεργείας ἐλαχίστων ἀτόμων καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ἐπίσημον ἔλεγχον τῶν 12 ὑπογραφῶν, διότι ὑπῆρχον βάσιμοι ἀμφιβολίαὶ ὅτι οἱ 5 ἐκ τῶν ὑπογραψάντων εὐρίσκοντο μακρὰν τῆς πόλεως· ὁ ὑποδιοικητὴς ἠρνήθη τὴν διεξαγωγὴν ἐρεύνης περὶ τῶν ὑπογραφῶν καὶ ἀπέρριψεν ὡς ἀδικαιολόγητον τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ μητροπολίτου⁴. Λέγει ἐπ' αὐτοῦ χαρακτηριστικῶς ὁ Πολύκαρπος: «Καθὼς δὲ καὶ προφορικῶς ἔκαμα τὰς ἀναγκαίας διαμαρτυρίας τῇ ὑποδιοικητῇ περὶ τούτου, ἐν τούτοις, δὲν ἐσηκούσθη παρ' αὐτοῦ, ἀγορασθέντος, ὡς φαίνεται»⁵.

Ἡ ἄκαμτος στάσις τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν ἀναγκάζει τὸν Πολύκαρπον νὰ ἐνημερώσῃ ἀμέσως τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἰδιαίτερος παρακαλεῖ νὰ κάμῃ τὰς παραστάσεις του πρὸς τὸν γενικὸν διοικητὴν Θεσσαλονίκης Χουσεῖν Χιλμὴ πασᾶν, ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς διαπραχθείσης παρανομίας ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις ἐκλογῆς «μουχτάρη»⁶. Δηλαδή, κατὰ τὴν ἰσχύουσαν τότε νομοθεσίαν, κοινότης πόλεως διὰ τὰ ἔχη ἴδιον μουχτάρην ἔπρεπε νὰ ἀριθμῇ 50 οἰκογενείας, κοινότης δὲ χωρίου διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν 20 οἰκογενείας⁷. Ἐν προκειμένῳ, ἐζητεῖτο διορισμὸς ρουμανίζοντος μουχτάρη εἰς

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 11 ἐπιστολήν, σ. 174.

2. Αὐτόθι, στ. 4-10.

3. Αὐτόθι, στ. 11-13.

4. Αὐτόθι, στ. 13-18.

5. Αὐτόθι, στ. 18-20.

6. Αὐτόθι, στ. 21-23.

7. Αὐτόθι, στ. 23-26.

Βελεσσά με 12 μόνον ὑπογραφάς «καὶ μάλιστα ἐν πόλει καὶ ταύτας ἀνεξελέγκτους»¹. Τὸ ἀναφύρην ζήτημα ἦτο ζωτικῆς σημασίας διὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα Βελεσσῶν, διότι τυχὸν ἀποδοχὴ τοῦ αἰτήματος τῶν ρουμανιζόντων θὰ προεκάλει καὶ νέας ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος αὐτῆς, τὰ ὁποῖα μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπεκτιήθησαν ἀντὶ πολλῶν θυσιῶν, μετὰ τὴν ὑφαρπαγὴν τῶν παλαιότερων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Περὶ τῆς ἐξελιξέως τοῦ νέου αἰτήματος τῶν ρουμανιζόντων εἰς Βελεσσά οὐδὲν νεώτερον στοιχεῖον ἀνεῦρον. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὁ Πολύκαρπος (μέχρι τοῦ 1907) καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Παρθένιος (ἀπὸ τοῦ 1907 κ.έ.) ἀσχολοῦνται μὲ τὴν βουλγαρικὴν καὶ σερβικὴν προπαγάνδαν εἰς τὰ Βελεσσά², ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ μὲ τὴν ρουμανικὴν εἰς τὸ Κίρτσοβον³, ἀλλὰ οὐδὲν μνημονεύουν περὶ τῆς περαιτέρω δραστηριότητος τῶν ρουμανιζόντων εἰς Βελεσσά. Ἡ διαπίστωσις αὕτη κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ θεωρηθῆ ἑνδεικτικὴ τῆς μὴ ἀλλαγῆς τοῦ διακονικοῦ καθεστώτος Βελεσσῶν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς πόλεως αὐτῆς ἐξακολουθεῖ νὰ συγκροτῆται ἀπὸ ἐκπρωσώπους τῆς ὀθωμανικῆς, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος.

Δ'. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αἱ δώδεκα ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι δημοσιεύονται ἐδῶ, προέρχονται δύο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὀκτώ ἀπὸ τὰ Βελεσσά καὶ δύο ἀπὸ τὸ Κίρτσοβον. Ἀποστολεῖς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης, ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἱ μητροπολίται Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ὁ ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς κοινότητος Βελεσσῶν καὶ ἡ δημογεροντία τῆς ἰδίας κοινότητος καὶ ἀποδέκται οἱ ἐκάστοτε μητροπολίται Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1876 κ.έ. Αἱ ἐπιστολαὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ δὴ εἰς τοὺς φακέλους 22 καὶ 60. Τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν εἶναι χειρόγραφα ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου ἀλληλογραφίας, καθαρὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γραφῆς καὶ ὠρθογραφημένα. Ἐλάχιστοι ἐπεμβάσεις γίνονται σιωπηρῶς πρὸς διόρθωσιν ὀρθογραφικῶν λαθῶν καὶ τῆς στίξεως.

1

Τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Θετταλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κυρίῳ Ἰωακεῖμ⁴

† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης

1. Αὐτόθι.

2. Βλ. σημ. 41.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60.

4. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 22, ὑπ' ἀριθμ. 3239. Ἀπεστάλη τὴν 28 Ἀπριλίου

Θετταλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν 5
 Μετριότητος κύριε Ἰωακείμ¹, χάρις εἴη τῇ αὐτῆς ἱερότητι καὶ εἰρήρῃ παρὰ
 Θεοῦ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐντίμων Δημογερόντων τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος
 Βελισσοῦ², ἐπειδὴ ἐνεκαίρῃθι Συνοδικῶς ἀνατεθεῖναι τὴν ἐποπτείαν καὶ πνευμα-
 τικὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῇ αὐτῆς ἱερότητι, ὡς δυνα- 10
 μὲν ἕκ τοῦ κέντρον τῆς Νομαρχίας εἰς ἣν ὑπάγεται πολιτικῶς ἡ πόλις αὐτῆ³
 προστατεύει τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ αὐτῶν συμφέροντα, διὰ τοῦτο κοινοποιοῦν-
 τες αὐτῇ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ὁποίας
 θέλομεν προκαλέσει καὶ ὑψηλὸν Βεζυρικὸν Διάταγμα, ὅπως καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτόθι
 ἐξοχωτάτου Νομάρχου ἀναγνωρισθῆ ἡ τοιαύτη ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου περὶ ἧς ὁ λό- 15
 γος Κοινότητος πνευματικῆ δικαιοδοσίας τῆς, προτρεπόμεθα αὐτῇ διὰ τῆς πα-
 ρούσης Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἡμῶν Ἐπιστολῆς, ὅπως ἀναλαβοῦσα τὴν
 ἐποπτείαν καὶ πνευματικὴν προστασίαν τῶν ὀρθόδοξων χριστιανῶν, προστατεύῃ
 μετὰ ζήλου τὰς κοινὰς καὶ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις των, ἐπισκεπτομένη αὐτοὺς
 ἐν ἀνάγκῃ διὰ τῆς παρουσίας τῆς, διορίση δὲ Ἐπίτροπον αὐτῆς τὸν ἐκεῖ ἱερατι- 20
 κῶς Προϊστάμενον αἰδεσιμώτατον Οἰκονόμον πατῆ Ἰωάννην⁴, ἵνα παρεδρεύῃ
 καὶ εἰς τὸ ἐπιτόπιον Συμβούλιον⁵, καθότι, εἰ καὶ προλαβόντως διὰ Τακρίριον⁶
 ἡμῶν πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν ἠτησάμεθα τοῦτο, ἵνα δηλονότι ἐν τῷ τοπικῷ
 Συμβούλιῳ παρεδρεύῃ καὶ ὁ ὀρθοδόξος πατῆ Ἰωάννης, ἐξεδῶθι ὁμοῦ ὑψηλὸν
 Διάταγμα πρὸς τὸν Ἐξοχωτάτου Βαλῆν Θεσσαλονίκης, διαλαμβάνον ὅπως 25
 ἡ ἐξοχότης του ἐξετάσας πληροφοροσῆ τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν περὶ τῆς κατα-

1876 ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 2168 καὶ ἐλήφθη τὴν 9 Μαΐου 1876, καταχωρηθεῖσα ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 505' εἰς τὸ τρίτον φύλλον ἡ σημείωσις: «Περὶ δικαιοδοσίας Βελισσῶν».

1. Ὁ Ἰωάννης Βάρνης Ἰωακείμ Δημητριάδης 1874-1878. Βλ. Ἄ θ. Ἄ γ γ ε λ ο ο ὄ λ ο υ, Αἰ ξέναι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκης 1973, σ. 119, ἐνθα ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

2. Ἰδρῶθι περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξ ἀποίκων «ἐκ τῆς πόλεως Μοσχοπόλεως ἢ Βοσκοπόλεως ἐνταῦθα σκηνοσάντων». Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ὑπ' ἀριθμ. 5, σ. 165. Πρβλ. καὶ D. Ρορονίε, Ο cincarima (=Περὶ τῶν κουτσοβλάχων), β', Βεογραδ, 1936, σ. 41.

3. Τὰ Βελεσσά ὑπήγοντο πολιτικῶς εἰς τὸ βιλαέτιον Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ 1901, ἐν συνεχείᾳ, κατόπιν νέας διοικητικῆς ρυθμίσεως, εἰς τὸ βιλαέτιον Κοσσόβου. Βλ. Δ. Φιλίππιδου, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, Ἀθῆναι 1903, σ. 59.

4. Πρόκειται περὶ τοῦ «Οἰκονόμου Πατῆ Δημητρίου» ἢ τοῦ «Δημητρίου Ν. Βόγα ἱερέως» ἱερατικῶς προϊσταμένου τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν κατὰ τὴν περίοδον 1875-1913. Περὶ αὐτοῦ βλ. ἐιδικώτερον σ. 146-147 τοῦ παρόντος.

5. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς πόλεως Βελεσσῶν, ἀνώτατον ὄργανον διοικήσεως τῆς πόλεως, εἰς τὸ ὁποῖον συμμετεῖχον ἐκπρόσωποι τριῶν ἀνεγνωρισμένων κοινοτήτων, τῆς ὀθωμανικῆς, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπάρχου. Τὰ Βελεσσά ὑπῆρξαν ἔδρα καίμακάμη (ἐπάρχου), κατῆ (ἱεροδίκου) καὶ μολλά (ἀρχιδικαστοῦ).

6. Τακρίριον=δήλωσις, βεβαίωσις.

στάσεως ἐν ἣ διακινεῖται τὰ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ Σχισματικῶν πράγματα. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἱερότης τῆς ἐκκληροῦσα μετὰ ζήλου τὴν ἐντολὴν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας θέλει συντελεῖ ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς εὐημερίας τῶν εἰρημένων χριστιανῶν, ἐπικαλουμένη ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν
 30 ἡμῶν συνδρομῆν. Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετ' αὐτῆς¹.
 , αωζ. Ἀπριλίον κη'.

2

Τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Θετταλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κυρίῳ Ἰωακείμ²

† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Θετ-
 5 ταλίας, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν Μετριότη-
 τας κύριε Ἰωακείμ³ χάρις εἶη τῇ αὐτῆς ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Ἐν τῷ ἀπὸ τῆς ιη' τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἀδελφικῷ αὐτῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν γράμματι⁴, εἶδομεν ὅτι πειθήριον ἐναντὶν παρασχοῦσα τῇ ἀναθεσίῃ αὐτῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐντολῇ, ἀπεδέξατο εὐχαρίστως τὴν ἐποπτεῖαν καὶ πνευματικὴν
 10 κυβέρνησιν τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τῆς πόλεως Βελισσῶν οὐχ ἦττον καὶ ἡμεῖς κηδόμενοι ὅπως ἀποβῆ ἀποτελεσματικωτέρα ἢ περὶ τούτου πρόνοια τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἱερότητός της καὶ παρὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἐκδόντες ἡμέτερον Τακτικὸν ἐλάβομεν ἄρτίως ὑψηλὸν Βεζυρικὸν Διάταγμα πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Νομάρχην Θεσσαλονίκης, ὅπερ καὶ ἀπο-
 15 στέλλομεν ἐσώκλειστον ἐν τῇ παρουσίᾳ μετὰ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ⁵ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετ' αὐτῆς⁶. , αωζ. Ἰουλίον. κβ'.

1. Ἀκολουθοῦν αἱ ὑπογραφαὶ τῶν μελῶν τῆς Συνόδου. Βλ. εἰκ. 1.

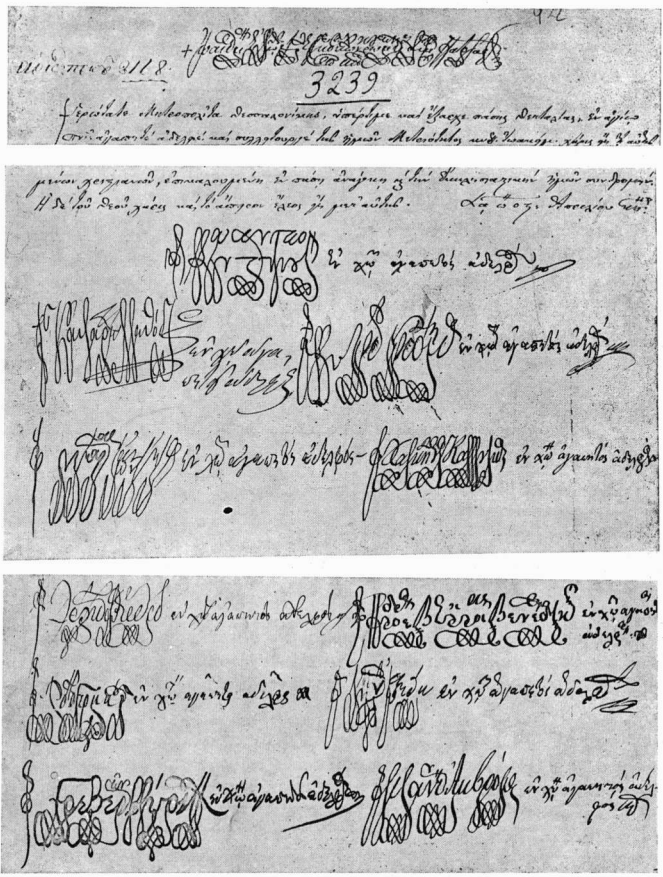
2. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 22, ὑπ' ἀριθμ. 3246. Ἀπεστάλῃ τὴν 22 Ἰουλίου 1876 ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 3575 καὶ ἐλήφθη τὴν 28 Ἰουλίου 1876, καταχωρηθεῖσα ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 853. Εἰς τὸ δεύτερον φύλλον ἡ σημείωσις «Περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς Α.Π. ὡς κυριάρχου Βελισσῶν».

3. Ἰωακεῖμ Δημητριάδης 1874-1878. Βλ. Ἄ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, ἔ.α., σ. 119.

4. Ἀναφέρεται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰωακεῖμ ἀπαντητικὴν εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ Ἀπριλίου 1876 περὶ τῆς ἐποπτείας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

5. Τὸ Βεζυρικὸν Διάταγμα ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει δὲν εὐρέθῃ συνημμένον εἰς τὸ παρὸν Πατριαρχικὸν Γράμμα.

6. Ἀκολουθεῖ ἡ ὑπογραφή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Βλ. εἰκ. 2.

Εἰκ. 1. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐπιστολῆς
 περὶ τῆς ἑλληνορθόδοξου κοινότητος Βελεσσῶν
 (βλ. σχετικῶς εἰς Παράρτημα ὑπ' ἀριθμ. 1)

Βελεσσά τῇ 21 Μαρτίου, 78¹

Ἐξοχώτατε Κύριε Γ.Α. Βόγα²,

Τὴν ἀπὸ 11 τοῦ τρέχοντος σταλεῖσαν ἐπιστολὴν σας, πρὸς τὸν Ἀδελφόν μου Πανταζῆν μοι ἐνεχειρίσθη μέσῳ Κου Πάνζιου Βόγα, ἰδὼν ὅτι θέλετε μίαν περιγραφὴν τῆς Ἐπαρχίας Βελεσσού, τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οὕτω καθεξῆς. 5

Κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν ὅπου ἔκαμα ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς κυβερνήσεως, συμποσοῦται

Πληθυσμὸς ἐντὸς τῆς πολιτείας	Ἵθωμανοὶ ἄρρενες	Χριστιανοὶ ἄρρενες	
	2.342	5.420	10
Πληθυσμὸς ἐντὸς τῆς περιφέρειας	5.157	12.129	
	7.499	17.549	

Ἐννοεῖται ὅτι ἐντὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πολιτείας τὸ ἐν ἔκτον εἶναι Ἑλληνοβλαχοὶ οἱ δὲ ἐπόλοιποι βούλγαροι.

Ἡ περιφέρεια δηλ. ὁ Καζάς μας σύγκειται ἀπὸ 102 χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων 15
τὰ 25 εἶνε τούρκικα, τὰ λοιπὰ χριστιανικά, ὁμιλοῦσι τὴν Βουλγαρικὴν, ἔχοντα
καὶ Ἐκκλησίας, ἐξαιρουμένων 10 χωρίων ἅτινα Ἐκκλησίας δὲν ἔχουσι εἰς
Βασίσιλο³, Ἀραόβιτζ⁴ καὶ Μπογομίλα⁵ ὑπάρχουσι σχολεῖα διατηρούμενα
ὑπὸ τὴν Σερβικὴν Προπαγάνδαν, τῶν λοιπῶν χωρίων οἱ κάτοικοι εἶνε ἀμαθέ- 20
στατοι καὶ δουλοπάροικοι, πολλοὶ ὀλίγοισι εὐρίσκονται κάτοχοι γαιῶν ταῦτα
ἐν συντόμῳ περὶ τῆς περιφέρειας.

Ἡ Ἐπαρχία Βελεσσού ἔχει δύο βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ ἐν Παρθεναγω-
γεῖον, ἐν Σχολεῖον Ἑλληνικὸν καὶ ἐν Ἀλληλοδιδασκικὸν καὶ ἐν Νηπιαγωγεῖον
διατηρούμενον ὑπὸ τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος...

Μένω δ' ὀλος ὑμέτερος 25
Ρ. Δ. Βόγας

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φακελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1058.

2. Ἡ οἰκογένεια Βόγα ἔλκει τὴν καταγωγὴν της ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν ἐκείθεν μετη-
νάστευσεν εἰς Μοναστήριον, ὁπότεν κλάδοι αὐτῆς προωθήθησαν μέχρι Βελεσσού καὶ
Θεσσαλονίκης. Ἐκ Μοναστηρίου καὶ Βελεσσῶν, μετὰ τοῦς βαλκανικοῦς πολέμους, ἡ
οἰκογένεια αὕτη προσέφυγε τελικῶς εἰς Θεσσαλονικὴν καὶ Φλώριναν, ὅπου μέχρι σήμε-
ρον ἐπιζοῦν ἀπόγονοι της. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος τόσον ἐν Μοναστη-
ρίῳ, ὅσον καὶ ἐν Θεσσαλονικῇ καὶ Βελεσσούσις διέπρῃσαν γόνου τῆς οἰκογενείας Βόγα,
ἐν οἷς ὁ Κίμων Βόγας καὶ ὁ Γεώργιος Βόγας ἐν Θεσσαλονικῇ καὶ ὁ Δημήτριος Βόγας ἐν
ρεῖς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, περὶ τοῦ ὁποίου εἰδικὸς γίνεται λόγος εἰς τὴν
παρουσαν μελέτην.

3. Bachino-Selo.

4. Oraovetz.

5. Bogomila.

Παναγιώτατε!¹

Ἡ ἐν Βελεσσῶ Ἑλληνικὴ κοινότης, ἣς θεῖφ' ἐλέει Ἀρχιερατικῶς προῖ-
 σταμαι, πανταχόθεν καταπιεζομένη καὶ τὰ μύρια ὑποστάσα ἀπὸ τοῦ σχίσματος
 καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν συνοικούντων αὐτῇ Βουλγάρων, οἵτινες τὸ δίκαιον τοῦ
 5 ἰσχυροτέρου χρώμενοι ἀφῆρσαν παρ' αὐτῆς ἔκτοτε καὶ τὰ ἔθνικα αὐτῆς ἱερά
 καταστήματα, ἀντιστάσα δὲ ἐπὶ τσαυτὰ ἤδη ἔτη τὸν ὀρμητικὸν τοῦτον χεί-
 μαρρον διετήρησεν ἀλώβητον τὴν τε Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν γλώσσαν τῶν πα-
 τέρων αὐτῆς· πρὸς ταῦτα δὲ πάντα ἐδέησεν ἵνα ὑποστῇ θυσίας βαρυτάτας πρὸς
 ἀνέγερσιν ναοῦ ἐπιστεγασθέντος ἤδη, προὐνόησε δὲ ἐπίσης καὶ πρὸς ἀνέγερσιν
 10 ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων, διότι, ὡς γνωστόν, ἄνευ τῶν δύο τούτων πνευμα-
 τικῶν φάρον ἀδύνατός ἐστιν ἡ διατήρησις τῆς τε Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ ἔθνισμοῦ
 τῶν τέκνων αὐτῆς.

Καὶ δὴ πρὸς ἀνέγερσιν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἐξέδοτο λαχείον ἀπὸ
 ἕξ χιλ. ἀριθμῶν ὧν δύο περίπου χιλιάδας ἐξεποίησεν ἡ μικρὰ καὶ μικροσκο-
 15 πικὴ αὕτη κοινότης μετὰ τῶν συνοίκων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐνταῦθα· διὰ δὲ τὰ
 λοιπὰ ἀποτείνεται πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ φιλομούσους καὶ φιλογενεῖς, ἵνα συν-
 τελέσωσιν ὡς ἕκαστος βούλεται πρὸς ἐκποίησιν ὑπολειφθέντων διὰ τὴν ἐπιτυ-
 χίαν, καὶ εὐδόωσιν τοῦ ἔθνικοῦ ἅμα τε καὶ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει
 ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀποστέλλει αὐτόσε ἀναθημένη (ἀριθ. λαχ. 500) τὴν φροντίδα
 20 τῆς ἐκποιήσεως τούτου πρὸς τὴν Δεσποσύνην Π. Λογοθέτου δυναμένης ὡς
 ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεώς της νὰ διοργανίση ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ἐπιλέκτων
 κυριῶν μελῶν τῆς αὐτόσε ὑψηλῆς περιοπῆς, παρακαλοῦσα ἅμα θερμοτάτα καὶ
 τὴν ὑμετέραν Παναγιότητα² ὅπως εὐδοκήσῃ ἐν τῇ βαθεῖα φιλομουσίᾳ Αὐτῆς νὰ
 ὑποκαύσῃ τὸν τε ζῆλον τῆς ἐν λόγῳ κυρίας καὶ τῶν λοιπῶν αὐτόσε ὁμογενῶν, βε-
 25 βαία οὖσα ὅτι τὰ μάλιστα θέλει εὐεργετῆ τὴν πτωχὴν ταύτην κοινότητα Βελισ-
 σοῦ ἐμμένουσαν ἀκραδάντως εἰς τὰ πάτρια, καίτοι πανταχόθεν πολεμουμένην.
 Ἐν τέλει δὲ ἀγαμέμων εὐχάριστον ἀπάντησιν Αὐτῆς διὰ τοῦ ἐν Θεσσαλο-
 νίκῃ κυρίου Μ. Τσεκερδέκη³ καὶ Σας διατελῶ.

Ἐν Βελισσῶ τῇ 8 Φεβρουαρίου

30

1883

Τῆς Ὑμετέρας σεπτῆς μοι Παναγιότητος,
 Ταπεινὸς ἐν Χ(ριστ)ῶ ἀδελφὸς καὶ πρόθυμος τοῖς ὀρισμοῖς
 † ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμὸς⁴

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1061.

2. Καλλίνικος Φωτιάδης, 1878-1884. Βλ. Ἀθ. Ἀγγελόπουλος, ἔ.ἀ., σ. 119.

3. Μιχαὴλ Τσεκερδέκης, μέλος τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἀπὸ τοῦ 1878 κ.έ.

4. Δεβρῶν Ἀνθιμὸς (πρώην Δρυϊνουπόλεως καὶ Δεβρῶν) 1880-1887. Πρώτος μητρο-

Περισπούδαστέ μοι καὶ Σεβάσμιε ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφεῖ.

Ἡ πόλις Κιοπρουλοῦ² (Βελισσά) κατοικεῖται ὑπὸ Ὄθωμανῶν, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ὀρθοδόξων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 120 οἰκίας ὡς ἐγγιστα καὶ οἴτινες πρὸ διακοσιῶν ἐτῶν τυγχάνουσι ἀποικοὶ ἐκ τῆς πόλεως Μοσχολέως ἢ Βοσκόπολεως ἐνταῦθα σκηνώσαντες.

Ἐξ αὐτῶν ὁ Κώστας Μάσου³ καὶ Σπύρος Τάχου Ἕλληνες τὸ γένος ἢ ὡς αὐτοὶ οὔτοι αὐτοκαλοῦνται ἑλληνοβλάχοι, ἀπὸ τινος καιροῦ ἐξαπατήσαντες

Εἰκ. 3. Σφραγίδες μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ καὶ ἑλληνικῶν σχολείων Βελεσσῶν

πολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως εἰς τὴν Δεβρῶν καὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεσσῶν, κατ' Ἰούλιον τοῦ 1880, μεταθεθεὶς τὸν Μάρτιον τοῦ 1887 εἰς μητρόπολιν Ἐλασσόνος· τὸν διεδέχθη ὁ ἀπὸ Δαφνουσίας Μεθόδιος Παπᾶ Ἐμμανουὴλ (1887-1891) βλ. ΑΟΠ, Κ., Ζ', σ. 237, 340 καὶ 409. βλ. σφραγίδα ἐν εἰκ. 3.

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1089.

2. Κιοπρουλοῦ ἢ Κιοπρουλοῦ ἢ Κιοπρουλῆ τουρκ. Kōrpülü (ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως Kōrgü=γέφυρα) σημαίνει «Γεφυρούπολιν», ἐπεὶδὴ προφανῶς τὰ δύο τμήματα τῆς πόλεως χωρισμένα ἀπὸ τὸν Ἄξιον ποταμὸν ἐπικοινωνοῦν διὰ γεφύρας. βλ. Π. Β. Μ ε λ τ ο π ο ὕ λ ο υ, Λεξικὸν τουρκο-ἑλληνικόν, Κωνσταντινούπολις 1934, σ. 230, 589.

3. Κωνσταντίνος Νικολάου Μάσιου (1829-1905), πατὴρ 4 τέκνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Πέτρος καὶ Παντελῆς, ἔμπορος γεωργικῶν καὶ βιοτεχνικῶν εἰδῶν εἰς Βελεσσά. Ὁ δεῦτερος υἱὸς τοῦ Παντελῆς, περατώσας τὸ ρουμανικὸν γυμνάσιον Θεσσαλονίκης καὶ τυχὼν ὑποτροφίας τῆς ρουμανικῆς κυβερνήσεως ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Παρισίους μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων προσελήφθη ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου ὑγιεινῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Συνδεθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν ἀδελφῶν Τάκη καὶ Ἀποστόλη Μαργαρίτη, ὑπῆρξεν ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν πρωτεύουσάν διὰ τὰς περιοχὰς Βελεσσῶν, Σκοπίων καὶ Κοιμανόβου, εἰς τὰς ὁποίας ἔδρα, κατόπιν ὁδηγῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ὁ Κωνσταντίνος Μάσιου, ἀρχηγὸς τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς Βελεσσά. Τὸ ἐμπορικὸν ἄρχεον Μάσιου ἐξ 118 βιβλίων καὶ 16 κυτίων ἐγγράφων φυλάσσεται ἀπὸ τοῦ 1958 εἰς τὸ κρατικὸν ἀρχεῖον Σκοπίων. βλ. σχετικῶς, R. Kirjazo vski, Arhivskiot fond na Bračata Petro i Panteli Maso od Veles 1852-1922 (= Ἡ ἀρχαιακὴ μονὰς τῶν ὁδελφῶν Πέτρου καὶ Παντελῆ Μάσιου ἀπὸ τὰ Βελεσσά 1852-1922), «Glasnik» Ἰνστιτούτου Σκοπίων 1 (1966) 185-188.

εἰκάδα τινὰ χριστιανῶν, ἄλλους μὲν δόλω ἄλλους δὲ χρήμασι, ἔλαβον τὰς ὑπογραφὰς των ἐξαιτούμενοι, ἵνα ἀνοίξωσι ἄνθρωπιναν Σχολὴν ἐν Βελισσοῖς
 10 ἐπέδοκαν δ' ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Θεσσαλονικῆς ζητοῦντες, ὅπως τοῖς δοθῆ ἡ ἄδεια.

Ἄν καὶ πέποιθα ὅτι ὁ δὲξομενός, περιόνους καὶ φιλοδίκαιος Γενικὸς Διοικητὴς θέλει ἀπορρίψει τὴν παράλογον καὶ παράνομον ταύτην αἰτήσιν των, οὐχ ἦντο ὅμως σπεύδω νὰ παρακαλέσω θερμῶς τὴν Ὑμετ. Σεβασμιότητα¹, ἵνα
 15 ἐν καιρῷ καταλλήλῳ καὶ ἄρμοδιῶς διαφωτισθῆ προσηκόντως τὴν Α. Ἐξοχ. τὸν Γενικὸν Διοικητὴν περὶ τῆς δολιότητος καὶ μοχθηρίας τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ὑπὸ καταχθονίων σκοπῶν ὀρμώμενοι οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσιν εἰμὴ νὰ παρᾶσχουσιν πράγματα τῇ Σ. Η. Κυβερνήσει καὶ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ καὶ κατορθώσῃ νὰ ματαιώσῃ τὰ μοχθηρὰ ταῦτα σχέδια τῶν μισθίων ἄνθρωπων.
 20 Ἐλπίζω ὅτι θέλω ἔχει ἀπάντησιν τῆς καὶ κατασπαζόμενος Ἀυτὴν χεῖ-
 λειν ἀδελφικοῖς ὑποδιατελῶ.

Ἐν Κιοπρολῆ τῇ 26 Φεβρουαρίου 1893.

Τῆς Ὑμετ. Σεβασμιότητος ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφὸς καὶ ὀλοπρόθυμος
 † Ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἄνθιμος²

6

Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα³.

Διὰ τῆς ταπεινῆς μου ταύτης ἐπιστολῆς θερμῶς ἱκετεύω τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα⁴, ὅπως, ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς ἀνεχώρησε διὰ Λίβρας⁵ ὁ Ἀρχιερεὺς μας⁶ καὶ παρήγγειλεν ὁσάνκις τὸ καλέσῃ ἡ ἀνάγκη νὰ γράψωμεν πρὸς ὑμᾶς

1. Ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Σωφρόνιος (1889-1893), παραιτηθεὶς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1893. Βλ. Ἄθ. Ἀγγελοπούλου, ἔ.ἀ., σ. 119 καὶ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 13 (1893) 41 καὶ 53.

2. Ὁ ἀπὸ Συνάδων Δεβρῶν Ἄνθιμος Πελέτης (1891-1900), «Μεθοδίου ἐκ τῶν πολλῶν περιπετειῶν τε καὶ θλιβερῶν καὶ τῆς παθούσης ὑγείας παραίτησιν ὑποβαλόντος» 28 Φεβρουαρίου 1891. Βλ. ΑΟΠ., Κ. ΞΖ', σ. 409 καὶ Κ. ΠΙΑ, σ. 48. Βλ. ὑπογραφεὶ ἐν εἰκ. 4.

3. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1091.

4. Ὁ ἀπὸ Σισανίου Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903), διαδεχθεὶς τὸν Μάϊον τοῦ 1893 τὸν παρατηθέντα Σωφρόνιον. Βλ. Ἀγγελοπούλου, ἔ.ἀ., σ. 119 καὶ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 13 (1893) 73.

5. Ἡ ἐπαρχία Δεβρῶν, τῆς ὁποίας ἔδρα ὑπῆρξε τὸ Κίρτσοβον, ὅπου ἑλληνικὴ κοινότης. Τὸ Κίρτσοβον συνέχισε νὰ εἶναι ἔδρα τῆς μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς ἐπαρχίας Βελισσοῦ εἰς τὴν Δεβρῶν τὸ 1880. Ἀπὸ τοῦ 1889, κατόπιν παρακλήσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν πρὸς τὸ πατριαρχεῖον, ὅπως ὁ μητροπολίτης των παραμένει «ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ», ἡ ὁποία ἐγένετο δεκτὴ, τὰ Βελεσσά καθιερόνται ὡς δευτέρα ἔδρα τῆς μητροπόλεως. Βλ. σχετικῶς «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 9 (1889) 138.

6. Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἄνθιμος Πελέτης (1891-1900).

- 20 τοῦ Ἐπιτρόπου Μάλ Μουδουρή¹ πιστοποιητικὸν ἔγγραφον ὅτι εἶνε ἐντιμος πολίτης καὶ οὐδέποτε καταδικασθεὶς εἰς ποινὴν ἢ τζεναέτ², ὅπερ καὶ τῷ ἐδόθη ὑπογεγραμμένον παρ' ὄλων πλήρ ἑμοῦ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου. Οὕτω δὲ ἐφωδισμένος ὢν χθὲς ἀνεχώρησε διὰ Θεσσαλονίκην μετὰ τινος Ρουμνο-διδασκάλου ἐκ Κρουσόβου ὀρμωμένον.
- 25 Ἡ διαβεβαίωσις του ὅτι εὐρίσκονται ἐδῶ 485 κάτοικοι Ρουμοῦνοι εἶνε ὄλως ἀνπόστατος καὶ ψευδής, διότι μέχρι σήμερον οὐδεὶς ἀνεφάνη τοιοῦτος οὔτε ἐπισήμως οὔτε ἀνεπισήμως ἀλλ' αὐτὸς διακηρύττει ὅτι ἔχει ὀπαδοὺς 10-15 οὔτινες εἶνε ἐλεεινοί, ἀξιολάκρνοι καὶ ὑπὸ τῆς Κοινότητος διατηρούμενοι.
- 30 Ταῦτα γνωρίζων Ὑμῖν, Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα, ἐμπιστευτικῶς ἐξ ὀνόματος συμπάσης τῆς ἐδῶ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, τῆς πάντοθεν ὑπὸ παντοίων καὶ λάβρον καταταρχομένης προπαγανδῶν, θερωῶς ἐκλιπαρῶ Ὑμᾶς, ὅπως πράξῃτε τὰς δεούσας ἐνστάσεις καὶ ἐνδείξεις παρὰ τε Μοαρίφη³ καὶ Νομάρχη καὶ τέλος πᾶν τὸ ἐφ' ὑμῖν ποιήσητε πρὸς ματαίωσιν τοῦ μολυσματικοῦ τούτου νοσήματος καὶ ἀποσόβησιν τοῦ δηλητηριώδους ἀποκνήματος τῆς
- 35 ἐχίδνης ταύτης.

Ἐπὶ τούτοις ἀναμένων ἀπάντησιν περὶ τῶν συμβησομένων διατελῶ βαθυσεβάστως κατασπαζόμενος τὴν χαριτόβροντον Ὑμῶν δεξιάν.

Ἐν Βελεσοῖς τῇ 27ῃ Μαῖου 1893.

Ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος
Τέκνον ἐν Χριστῷ
πνευματικὸν καὶ πειθίγιον
Οἰκονόμος Π. Δημήτριος⁴

40

7

Παναγιώτατε⁵.

- Ὁ ἐν Βελισσοῖς ἐπίτροπός μου Οἰκονόμος πατᾶ Δημήτριος ἀπὸ 2 Ἰου-
λίου μοι γράφει ὅτι «ὁ ἀπὸ πολλοῦ καταγινόμενος νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἄουμανι-
σμὸν μεταξὺ τῆς ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος, Κωστής Μάσιου, μι-
5 σθωτὸν ὄργανον τῆς ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν ἄουμανικῆς προπαγάνδας καὶ ὁ ἴδιος
λαοπλάνος καὶ κατάχρεος ὢν τῷ ταμείῳ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῷ ἔξω κόσμῳ
κατώρθωσεν, ἵνα προκαλέσῃ Ἰστηλάμη⁶ τοῦ Βαλῆ πασᾶ Θεσσαλονίκης, δι'

1. Μάλ Μουδουρή=οικονομικὸς ἔφορος.

2. Τζεναέτι=ἐγκλημα.

3. Μοαρίφης=ἐκπαιδευτικὸς καὶ θρησκευτικὸς ἡγέτης.

4. Οἰκονόμος Πατᾶ Δημήτριος Βόγας. Βλ. τὰς ἐπιστολάς ὑπ' ἀριθμ. 1 καὶ 3 καὶ τὰς σ. 146-147.

5. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1094.

6. Ἰστιλάμη=γραπτὴ ἐπερώτησις.

οὐδέ ἐξήταζεν ἐὰν ἡ ἀνοιξις ῥομανικῆς Σχολῆς εἶνε ἐπιβλαβῆς εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἢ θὰ ἐπιφέρει ταραχάς, σκάνδαλα καὶ σχίσμα εἰς τὸν λαόν. Ἐπισημαίνοντες τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, βούλγαροι τε καὶ ὀθωμανοὶ καὶ ὁ Διοικητὴς ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαντήσωσιν ἐπὶ τῆς ἀνοιξις τῆς αὐτῆς Σχολῆς δὲν εἶναι οὐδὲν βλαβερὰ ἀλλὰ μᾶλλον ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος, καθότι ἡμεῖς γνωρίζομεν ἐδῶ μόνον Βλαχικὸν μαχαλᾶν¹, ἐκτὸς ἐμοῦ διαμαρτυρηθέντος ἐντόνως κατὰ τῆς στρεβλῆς καὶ ἀδίκου ταύτης ἀποφάσεως. Δυστυχῶς ὁμοῦ οὐδὲν εἰσηκούσθην διὰ τοῦτο ἠγαγκάσθην νὰ στείλω πρὸς τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης² ἐπιστολὴν ἐκθετικὴν τῶν συμβάντων καὶ παρακλητικὴν ἅμα ὅπως ἐνεργήσῃ ὅσον δεῖ.

Ταῦτα γράφων πρὸς τὴν Ἑμετ. Παναγιότητα, συνιστῶ θερμῶς τῇ Α. Παναγιότητι τὸν εἰρημένον ἐπιτρόπον μου Οἰκονόμον Παπᾶ Δημήτριον μετὰ τῆς παρακλήσεως, ὅπως δέχηται ἡ Ἑμετ. Παναγιότης τὰς ἐπιστολάς του καὶ παρέχῃ τὴν πολύτιμον Αὐτῆς ἀρωγὴν καὶ προστασίαν εἰς τὸν εἰρημένον Οἰκονόμον, ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ τούτου ἀγῶνος. Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν Νομαρχὴν Θεσσαλονίκης περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔγραφα εἰς τὰς 13 Ἰουνίου καὶ σήμερον δὲ ταχυδρομικῶς, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 Ἰουλίου στέλλω ἑτέραν ἐπιστολὴν περιέχουσαν ἐγκλειστον καὶ ἀντίγραφον ἀναφορᾶς τοῦ ἐν Βελεσσοῖς ἐπιτρόπου μου, δοθείσης τῷ Καϊμακάμη Κιοπρουλῆ, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ὁποίας θέλει κατανοήσῃ ἡ Α. Ἐξοχότης, ὁποῖος τις εἶναι ὁ λαοπλάνος Κωστῆς Μάσιον καὶ ὁποῖος καταχθόνιος καὶ ἐπιβλαβεὶς σκοποῦς τρέφει διὰ τε τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἑλληνικὴν Κοινότητα Βελεσσοῦ καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν ὁ τοιοῦτος ὡς δόλιος καὶ ταραξίας εἶναι ἀξίος μᾶλλον ἐξορίας παρὰ προνομίων.

Παρακαλῶ δὲ τὴν Ἑμετ. Παναγιότητα, ὅπως εὐαρεστομένη ποιήσῃ ἐν καταλλήλῳ στιγμή τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα καὶ κατορθώσῃ, ἵνα ἀποσοβῆτῃ ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῇ ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Κοινότητι Βελεσσοῦ, ἣτις ἔσεται ἀείποτε ἐδγνώμων πρὸς τὴν Ἑμετ. Θ. Παναγιότητα.

Ἐν τούτοις κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀγίῳ ὑποδιατελῶ μετ' ἀφοσιώσεως.

Ἐν Κιωνόβω³ τῇ 10ῃ Ἰουλίου 1893.

1. Ἡ ἑλληνοβλαχικὴ κοινότης Βελεσσοῦ ἦτο συγκεντρωμένη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς ἰδίαν περιοχὴν ἀποκαλουμένην «Παπᾶρα Μαχαλάς». Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ὑπ' ἀριθμ. 8.

2. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

3. Ἐδρα τοῦ ὁμωνύμου καζᾶ μετρεῖς κοινότητος: τὴν μουσουλμανικὴν μετὰ 3.280 κατοίκους, τὴν βουλγαρικὴν μετὰ 800 κατοίκους καὶ τὴν ἑλληνικὴν μετὰ 300 κατοίκους, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Βλ. Α. Χ. Α. λ. κ. ι. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. ὑ., Ἡ Μακεδονία-ἔθνολογικὴ στατιστικὴ τῶν Βιλαετιῶν Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, Ἀθήναι 1910, σ. 82. Σ. τ. Π. α. π. α. δ. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. ὑ., Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονικὴ 1970, σ. 152, καὶ

Τῆς Ὑμετ. Παναγιότητος

40

Ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ ὀλοπρόθυμος φίλος

† Ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος¹

Υ.Γ. Τὸ πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τακρίριον ἐνέκρινα νὰ τὸ ἐσωκλείσω ἐν τῇ παρούσῃ μου ἀνοικτὸν καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσητε τὸ σφραγίζετε καὶ τὸ ἐπιδίδετε².

† ὁ ἴδιος

8

Παναγιώτατε³.

Μετὰ μεγίστης ψυχικῆς θλίψεως ἀναγγέλλω τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμίᾳ μου Παναγιότητι⁴ ὅτι τὸ ἐνταῦθα διοικητικὸν συμβούλιον βασιζόμενον μᾶλλον εἰς τὰς στρεβλὰς παραστάσεις τοῦ Κ. Μάσσιου, ἢ εἰς τὴν ἐν τῷ τακρίριῳ μου 5 ἐκφερομένην ἀλήθειαν, καὶ οὐ ἀντίγραφον ἀπέστειλα πρὸς ἡμερῶν τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμίᾳ μου Παναγιότητι⁵, ἀπίντησεν ἐμοὶ ὄλως τοῦναντίον, ὡς τὸ ἐγκλειστον ἀντίγραφον δηλοῖ⁶, ὅτι δηλαδή ἅπασα ἡ κοινότης ἡμῶν εἶναι Βλαχικὴ καὶ οὐχὶ Ἑλληνικὴ, ὡς ἦτο καὶ εἶναι ἔκπαλαι· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ σήμερον ἐκδί- 10 μανικὰ σχολεῖα. Ἐγὼ μόνος δὲν ἐσφράγισα ἐν τῇ ἀποφάσει ταύτῃ, ἀναφέρων καὶ πάντας τοὺς ἰσχυροὺς λόγους, δι' οὓς δὲν ἔπραξα τοῦτο.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πιθανὸν τὸ νομαρχικὸν συμβούλιον βασιζόμενον εἰς τὴν 15 ἔκρυθμον ταύτην ἀπόφασιν τοῦ ἐνταῦθα διοικητικοῦ συμβουλίου νὰ ἐκδώσῃ καὶ αὐτόθι ἀπάντησιν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν ἰουμανιζόντων ἐνταῦθα ἐπὶ ἀτόμων καὶ καταστρέψῃ ὅλην τὴν ἐνταῦθα Ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον κοινότητα, διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν μοι Παναγιότητα, ἵνα λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα ἁρμοδίως πρὸς παρακώλυσιν τοιοῦτου κινήματος, ὅπερ διαιρέσεις καὶ 20 ταραχὰς μόνον θὰ ἐπιφέρει.

Κἀγὼ δὲ τῇ ἐντολῇ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος τὴν ἐρχομένην 20 Κυριακὴν (1ῃ Αὐγούστου), ἐκτὸς ἐὰν κώλυμά τι ἀνώτερον ἐμποδίσῃ με, θέλω κατέλθῃ αὐτόσε, ὅπως ἀσπασθῶ τὴν Ὑμετέραν Σεβασμίαν μοι δεξιὰν καὶ παραστήσω Αὐτῇ διὰ ζωσσης τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν Κοινότητα.

¹ Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, «Μακεδονικά» 10 (1970) 281, σμ. 4.

1. Ἀνθιμος Πελτέκης (1891-1900).

2. Δὲν εὑρέθη.

3. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φακελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1092.

4. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

5. Δὲν εὑρέθη.

6. Τὸ συνημμένον ἀντίγραφον.

Τῆς Ὑμετέρας Σεβασμίας μοι Παναγιότητος ἐν Κυρίῳ τέκνον εὐπειθές
καὶ πειθίριον, 25

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Δεβρῶν καὶ
Βελεσσοῦ¹

Οἰκονόμος Π. Δημήτριος²

Τῆ 29ῃ Ἰουνίου³ 1893

Ἐν Βελεσσοῦ.

30

Ἀντίγραφον.

Τὸ παρὸν τακρίριον τὸ δοθὲν παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Μητροπολίτου ἀεγνωσάμεν⁴. Ὁ Κωστῆς Μάσσιον ζητεῖ τὴν ἄδειαν εἰς τὴν ἰδίαν του οἰκίαν ἐν Παπάρᾳ Μαχαλαῶ⁵, ὅπως συστήσῃ σχολὴν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ διδάσκαται ἡ Τουρκικὴ καὶ ἡ Βλαχικὴ. Ἐπειδὴ τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τὸ περισσότερον μέρος συνίσταται ἐκ καταγωγῆς Βλαχικῆς καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι Βλαχικὴ⁶, ὡς ἐκ τούτου τὸ σχολεῖον τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀνοιγῆ καὶ νὰ διατηρῆται δὲν θὰ φέρῃ κανὲν ἐμπόδιον οὔτε εἰς τὸν τόπον οὔτε εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους (ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν) ἐπίσης δὲ καὶ τὴν θρησκείαν οὐδαμῶς προσβάλλει. Ὅθεν καὶ εἰς τὴν Νομαρχίαν ἀκόμη διὰ μαζβατᾶ⁷ ἐπληροφορήσαμεν τὰ ἄνω. Ὅτι δὲ ἡ ὑπόθεσις ἐγένετο οὕτω δίδομεν καὶ τὴν παροῦσαν ἀπάντησιν εἰς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ Μητροπολίτου⁸. 35 40

9

Παναγιώτατε⁹.

Μετὰ βαθέως ψυχικοῦ ἄλγους ἀναγγέλλομεν τῆ Ὑμετέρα σεβασμία Παναγιότητι¹⁰ ὅτι τὸ ἐνταῦθα διοικητικὸν συμβούλιον ἐξέδoto ἀπόφασιν εὐνοϊκὴν

1. Ἄνθιμος Πελτέκης (1891-1900).

2. Βλ. τὰς ἐπιστολάς ὑπ' ἀριθμ. 1, 3 καὶ 6.

3. Τῆ 29ῃ Ἰουλίου 1893. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πρώτης σελίδος ἀναγράφεται: «Ἐλήφθη τῆ 30ῃ Ἰουλίου 1893». Ἡ πληροφορία τοῦ Ἐπιτρόπου πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἐστὶ «τὴν ἐρχομένην Κυριακὴν (1ῃν Αὐγούστου) θέλω κατέλθῃ αὐτόσε», ὑπονοεῖ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐστάλη ὀλίγας μὲν ἡμέρας πρὸ τῆς 1ῆς Αὐγούστου, δηλ. τὴν 29 Ἰουλίου 1893 καὶ ὄχι τὴν 29 Ἰουνίου, ὅπως ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη.

4. Δὲν εὐρέθη.

5. Ἡ ὄνομασία τοῦ συνοικισμοῦ τῆς ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος Βελεσσοῦν.

6. Ἡ ἐπίσημος πολιτικὴ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐναντι τοῦ ἑλληνοβλαχικοῦ στοιχείου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπειρῷ ρουμανικῆς προπαγάνδας.

7. Μαζβατᾶς=ἐπικυρωμένον Πρακτικόν.

8. Ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος, ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσοῦν.

9. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1095.

10. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

- ὕπερ τῆς αἰτήσεως τοῦ Κ. Μάσιον καὶ τῶν ἐπτά αὐτοῦ ὀπαδῶν, νὰ ἀνοιγῇ
 5 δηλονότι καὶ διατηρηῆται ἡμονικὴ σχολή ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ κατὰ
 τὴν ἀπόφασιν οὐδόλως φέρει ἐμπόδιον οὔτε εἰς τὸν τόπον, οὔδὲ ὑπὸ πολιτικὴν
 ἔποψιν εἶναι ἐπιζήμιον, καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπέστειλε πρὸς τὴν αὐτόθι
 νομαρχίαν διὰ τὰ περαιτέρω. Οὐδόλως δ' ἔλαβεν ὑπ' ὄφει τὸ τακρίρι τοῦ ἡμε-
 10 πτέρου ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου κατὰ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ Κ. Μάσιον, ἥτις
 πραγματοποιουμένη πολλὰ τὰ δεινὰ θὰ ἐπέφερον εἰς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον
 ἑλληνικὴν κοινότητα, ταραχάς, σκάνδαλα, διαιρέσεις καὶ ἐμφυλίους σπαραγμούς.

- Διὰ ταῦτα ἑλλείποντος τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Μητροπολίτου¹ εἰς περιοδεῖαν
 ἢ κοινότης ἡμῶν ἐνέκρινεν ἵνα ἀποστείλῃ αὐτόσε τὸν Ἐπίτροπον αὐτοῦ Οἰκο-
 νόμον Δημήτριον², ἵνα τῇ προστασίᾳ καὶ ἀρωγῇ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμίας
 15 Παναγιότητος προβῆι εἰς τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπου δεῖ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ
 ἐπαπειλοῦντος ἡμᾶς κινδύνου. Ἴνα δὲ διαφωτισθῇ ἡ Ὑμετέρα σεβασμία Πα-
 ναγιότης ὡς ἔχουσι τὰ τῆς κοινότητος ἡμῶν λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀνα-
 φοράν³, ἣν ἐπεδώκαμεν πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἱεράν Μητρόπολιν μετὰ τῶν ὑπο-
 γραφῶν ἀπάσης τῆς κοινότητος, πλην ἐπτά ἀτόμων ἀκολουθούντων ὡς μὴ
 20 ὄφειλε τὰς στρεβλὰς ἰδέας τοῦ Κ. Μάσιον.

- Παρακαλοῦμεν λοιπὸν θερμῶς τὴν ὑμετέραν σεβασμίαν Παναγιότητα
 νὰ προστατεύσῃ παρὰ τῇ αὐτόθι σεβαστῇ ἀρχῇ τὸν ὑμέτερον ἀντιπρόσωπον καὶ
 τὰ δίκαια ἡμῶν, καὶ ἐπειδὴ ὁ οἰκονόμος δὲν δύναται νὰ μείνῃ αὐτόθι πλεῖον
 τῶν τριῶν ἡμερῶν, διότι δὲν ἔχομεν ἕτερον ἱερέα, εἰ δυνατόν νὰ ἀναλάβῃ τὴν
 25 ὑπόθεσιν ταύτην ἡ Ὑμετέρα Σεβασμία Παναγιότης καὶ διεκπεραιώσῃ αὐτὴν
 δεόντως.

- Ἐγγνωμονοῦσα ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ κοινότης ἐκ τῶν προτέ-
 ρων ἐπὶ τῇ ἀποτελεσματικῇ ἐργασίᾳ ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, τῇ Ὑμετέρᾳ σεβα-
 σμίᾳ Παναγιότητι ὑποσημειοῦται μετ' ἀπίρου σεβασμοῦ καὶ ὑπολήψεως
 30 βαθείας.

Ἐν Βελεσσῶ τῇ 1ῃ Ἀγούστου 1893.

Ἡ ἐφοροδημογεροντία Βελεσσού⁴.

1. Ἄνθιμος Πελέτης (1891-1900).

2. Δημήτριος Βόγας, ἱερατικὸς προϊστάμενος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

3. Δὲν εὐρέθη.

4. Ὑπογράφων: Ι. Μ. Βόγας, Χ. Ι. Διδασκάλου, Μ. Τσεκερδέκης, Ἀντώνιος Γ. Σο-
 φιανός, Α. Δ. Βελίδης, Διαμαντῆς Γ. Γκίρμα. Εἰς ἄλλα κοινοτικά ἔγγραφα μνημονεῦνται
 καὶ οἱ κάτωθι: Δ. Α. Σακελλαρίδης, Θεοδόσιος Γκίρμα, Θεόδωρος Π. Σάρρου, Δημήτριος
 Α., Νάστου, Θεοδόσιος Ε. Δότζου, Ν. Γ. Σοφιανός καὶ Γεώργιος Κ. Στογιάννου. Βλ. σφρα-
 γίδα καὶ ὑπογραφάς ἐν εἰκ. 5.

Σεβάσμιε ἐν Χ(ριστ)ῶ ἀδελφέ.¹

Γνωστὸν τυγχάνει τῇ Ὑμετ. Σεβασμιότητι² ὅτι ἐλαχίστη μερὶς τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς Κοινότητος, πρωτοστατοῦντος τοῦ Κωστῆ Μάσσιου, ἐνῆργησε, ἵνα δοθῇ αὐτῶ Κυβερνητικῇ ἄδεια, ὅπως ἀνοίξη ἄρρηκτον σχολὴν τῇ προηγουμένῃ ἀποφάσει (μαζβατᾶ) τοῦ ἐνταῦθα διοικητικοῦ συμβουλίου. ⁵
Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶναι λίαν μεροληπτικὴ καὶ ἄδικος, ὡς καὶ ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης θέλει κατανοῆσει ἐκ τοῦ ἐγκλείστον ἀντίγραφου³, διὰ τοῦτο ἠραγκάσθηρ νὰ διαμαρτυρηθῶ κατὰ τῆς τωαύτης ἄδικου ἀποφάσεως, ἐπαφίρων ὄλας τὰς τυχόν ἐπισυμβησομένας κακὰς συνεπειὰς εἰς τὸ μέλλον εἰς βάρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἀ. Ἐκ. τοῦ Καϊμακάμη Βέη. Τῆς διαμαρτυρησεῶς μου ταύτης ἐν ἀντίγραφον στέλλω σήμερον ταχυδρομικῶς καὶ πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Νομάρχην Θεσσαλονίκης. ¹⁰

Ταῦτα δὲ εἰδοποιῶ τῇ Ὑμετ. Σεβασμιότητι, ἵνα ἡ ἐνήμερος τῆς ὑποθέσεως καὶ εὐκαιρίας δοθείσης ἐνεργήσῃ καταλλήλως τὰ εἰκότα ὅπου δεῖ. Δραττόμενοι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης παρακαλῶ νὰ προστατεύσῃ ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης καὶ τὸν αὐτόθι πρὸ πολλοῦ εὐρισκόμενον Πέτρον Τάσσιον ἐκ πασᾶ Κιότ⁴, δεστις, ὡς γνωστόν, παραλαβὼν ἐντεῦθεν τοὺς ἀπαιτούμενους μαζβατάδες μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπως λάβῃ Κυβερνητικὴν ἄδειαν ἵνα ἀνοίξη σερικὴν σχολὴν ἐν τῷ χωρίῳ αὐτοῦ πασᾶ-Κιότ. ¹⁵

Ἐν τούτοις κατασπαζόμενος Αὐτὴν χεῖλεσιν ἀδελφικοῖς ὑποδιατελῶ. ²⁰

Ἐν Βελισσοῖς τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου 1893.

Τῆς Ὑμετ. Σεβασμιότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστ)ῶ ἀδελφός

† Ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος⁵

Υ.Γ. Ἀντίγραφον τῆς διαμαρτυρήσεως εὐρίσκεται παρὰ τῶ δικηγόρῳ κ. Γ. ²⁵
Ἄρτα· ἐὰν ἐγκρίνη εἰς ἄλλο, δύναται ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης νὰ ζητήσῃ αὐτό, ὅπως λάβῃ γνώσιν τοῦ περιεχομένου.

† Ὁ ἴδιος

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1100.

2. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

3. Δὲν εὐρέθη

4. Πασάκιοι: χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βελεσσῶν, εἰς τὸ ὅποιον ἐξεδηλώθη ἔντονος ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ 1890 κ.έ. Εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτὸν ἡ μητρόπολις Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ὑπεστήριξεν, ὅσον ἠδύνατο, τοὺς ὀρθοδόξους Σέρβους εἰς τὰ κοινοτικά καὶ ἐκπαιδευτικά αὐτῶν προβλήματα. Βλ. A. t. h. A. n. g. e. l. o. p. o. u. l. o. s, The relations between the Ecumenical Patriarchate and the Church of Serbia during the period 1885-1912, «Balkan Studies» 13, I (1972) 121-122 καὶ 126-127.

5. Ἀνθιμος Πελετέκης (1891-1900).

Παναγιώτατε.¹

Γνωστὸν τυγχάνει τῇ Ὑμετ. Παναγιότητι² ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ὑπόουλων Σερβιζόντων, ἀνεφάνησαν ἐσχάτως καὶ ἕτεροι ἐχθροὶ οἱ ἄρρηκτοί, ὅπως δὲ ἐν Βιτωλίοις καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐν Βελεσσοῖς ἐνεργήσαντες κατώρθωσαν δι' ἀφθόνου χρήματος ν' ἀγοράσωσι τινὰς διεφθαρμένους ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἡμῶν δώδεκα τὸν ἀριθμὸν καὶ δυνάμει αὐτῶν νὰ δώσωσιν ἀναφορὰν τῇ ἐνταῦθα ὑποδιοικήσει τῇ βῆ παρελθόντος Μαρτίου ζητοῦντες μοναχτάρην ἄρρηκτον ἄνδρα ἐξωσθέντα ἀπὸ 14ίας τῆς Κοινότητος καὶ μετὰ τῶν σχισματικῶν καταταχθέντα Κωστὴν Μάσσιου³, πατέρα τοῦ παρὰ τῷ αὐτόθι ἐπιθεωρητῇ Παντελῇ Μάσσιου καὶ συγχρόνως προξενήσωσι ταραχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ Μ. Πέμπτη, ὅτε ἀποκροσθέντες ἐπιτηδείως δὲν ἐτόλμησαν διὰ τὸ Μέγα Πάσχα νὰ παρουσιασθῶσιν ἐν Αὐτῇ. Καίτοι δὲ ἀπέτυχον τῆς ἀποπειρας τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τούτοις διὰ τῶν δώδεκα ὑπογραφάντων, ὧν οἱ πέντε εὐρίσκονται μακρὰν τῶν Βελεσσῶν καὶ ὧν τὴν ἐξέλεξεν ἐπισήμως ἐζήτησα, ἦτις καὶ δὲν ἐγένετο, πλησιάζουσι νὰ ἐπιτόχωσι τοῦ νὰ ἔχωσι ἄρρηκτον Μοναχτάρην τὸν προρηθέντα μὲ δώδεκα ὑπογραφὰς καὶ ταύτας ἀμφιβόλους, ὅπως ἐγείρωσιν ἀκολούθως ἀξιώσεις ἐπὶ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Σχολῶν. Καίτοι δὲ καὶ προφορικῶς ἔκαμα τὰς ἀναγκαίας διαμαρτυρίας τῷ ὑποδιοικητῇ περὶ τούτου, ἐν τούτοις δὲν εἰσηκούσθη παρ' αὐτοῦ, ἀγορασθέντος, ὡς φαίνεται.

Περὶ τούτου δὲ γράφας σήμερον εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀποτεινομαι καὶ πρὸς τὴν Ὑμ. Παναγιότητα παρακαλῶ Αὐτὴν θεομῶς, ὅπως εὐαρεστηθεῖσα διενεργήσῃ τὰ δέοντα περὶ τούτου παρὰ τῷ αὐτόθι Χιλμῇ Πασσιᾷ, διότι κατὰ τὸν νόμον, ἵνα μία Κοινότης ἔχη μοναχτάρην, πρέπει νὰ ἔχη πενήτηντα οἰκογενείας, καὶ κοινότης δὲ χωρὶον εἴκοσιν οἰκογενείας καὶ ὄχι δώδεκα καὶ μάλιστα ἐν πόλει καὶ ταύτας ἀνεξελέγκτους.

Ἐδελπιστῶν ὅτι ἡ Ὑμ. Παναγιότης θέλει διατάξει νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος διατελῶ ἀναμένων ἐναγωνίως ἀπάντησιν Αὐτῆς καὶ κατασπάζομαι Αὐτὴν ἐν Κυρίῳ ἀδελφικῶς.

Ἐν Βελεσσῶ τῇ 10ῃ Ἀπριλίῳ 1904

Τῆς Ὑμ. Παναγιότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστῶ) ἀδελφὸς καὶ ὀλοπρόθυμος

† ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολύκαρπος⁴

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, Φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1116.

2. Ὁ ἀπὸ Νεοκαιοσαρείας Ἀλέξανδρος Ρηγόπουλος (1903-1910). Βλ. Ἀγγελοπούλου, Αἱ ξένοι προπαγάνδαι, ἔ.α., σ. 119.

3. Ὁ προκαλέσας τὸ σχολικὸν ζήτημα κατὰ τὸ 1893.

4. Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολύκαρπος (κατὰ κόσμον Παναγιώτης) Θεολογίδης (1900-

Παναγώτατε¹.

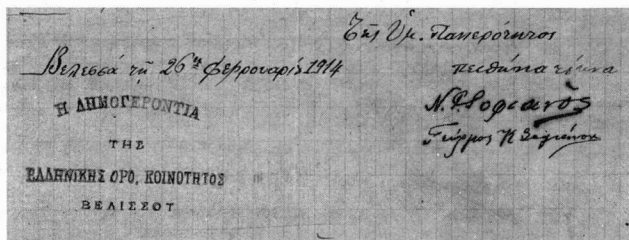
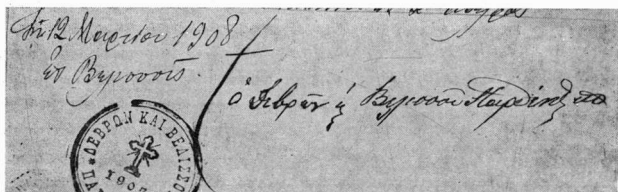
† Ἡ ἐνταῦθα Ἑλληνικὴ κοινότης μέγαν εἶχε πόθον νὰ ἔχη σχολὴν Ἑλλη-
νικὴν, ἐν ᾗ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐκπαιδεύονται ἑλληνοπροπετῶς. Ἐδύτυχῶς δὲ ὁ πόθος
αὐτῆς ἐξεπληρώθη, ἀνοιχθείσης Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἀπὸ δύο ἐτῶν². Μὴ ἔχουσα
ὡς αὕτη οἶκον κατὰλληλον διὰ σχολὴν, ἠναγκάσθη νὰ ἐνοικιάσῃ πρὸς τοῦτο
βουλγαρικὴν τινα οἰκίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ οἰκοδεσπότης τῆς οἰκίας ἀρνεῖται νὰ
παραχωρήσῃ αὐτὴν τῇ Ἑλληνικῇ κοινότητι καὶ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὑπὸ ἐνοίκιον
καὶ ἐπειδὴ, ἄλλης οἰκίας μὴ ὑπαρχούσης, θὰ ἐκλείετο ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ ἀφεύ-
κτως, διὰ τοῦτο αὕτη ἀπεφάσισε ν' ἀνεγείρῃ Σχολὴν παραπλεύρως τῆς Ἱερᾶς
Μητροπόλεως δι' ἐράνων. Γενομένης δὲ συνδρομῆς, συνηθροίσθη μὲν οὐκ εὐ- 10

1907), «Ἀνθίμου παραίτησιν οἰκιοθελῆ ὑποβαλόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ» 3 Φεβρουαρίου
1900 (ΑΟΠ, Κ. ΠΙΑ', σ. 48 καὶ 160). Κατήγετο ἐκ Πρεβέστης (σημ. Παλαικώμης) Δρά-
μας. Τὸ 1880 ἐκάρη μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν, τὸ 1891 ἀπεφοίτησε
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, τὸ 1895 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ ἔν ἔτος εἰς
Βελιγράδι πρὸς ἐκμάθησιν τῆς σερβικῆς, τὸ 1897 χειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἀμέσως
ἀρχιμανδρίτης, διατελέσας προϊστάμενος διαφόρων ναῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸν
δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1900 ἐξελέγη μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ. Ἀπὸ τῆς θέσεως
ταύτης προσέφερεν ὑψίστης ἔθνικῆς σημασίας ὑπηρεσίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας
Βελεσσῶν καὶ κυρίως τοῦ Κιρτσόβου, ὅπου ὠργάνωσε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον διοικητι-
κῶς, ἐκκλησιαστικῶς καὶ εκπαιδευτικῶς μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀντι-
δρασίαν τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ὠργάνωσαν δύο δολοφονικὰς ἐναντίον του ἀποπειράς·
κατὰ τὴν δευτέραν, ἀντ' αὐτοῦ, ἐφρονεύθη ὁ ἱερεὺς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Κιρτσόβου.
Κατόπιν τούτου, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διαδεχθεὶς τοῦτον ὁ ἀπὸ Πολυα-
νῆς Παρθένιος «Πολυκάρπου παραίτησιν οἰκιοθελῆ ὑποβαλόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ» 3 Μαρ-
τίου 1907 (ΑΟΠ, Κ. ΠΙΑ', σ. 160). (βλ. εἰκ. 5) Ἀπέθανε τὴν 14 Ἰουλίου 1919 (βλ. εἰκ. 6).
Ἐπιζῶντες μέχρι σήμερον συγγενεῖς του εἶναι οἱ Χριστόδωρος καὶ Ἰωάννης Ἰθα-
νασίου Θεολογίδης, ἀμφότεροι ἀνεψιοὶ ἐκ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Πολυκάρπου. Ὁ
Φιλιππίδης, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, σ. 60-61, διατυπώνει τὴν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Πο-
λυκάρπος εἰς τὴν διαμάχην μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Σέρβων εἰς τὰ Βελεσσά (1902) ἐτάχθη
παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Σέρβων. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Πολυκάρπος, ἀκολουθῶν συγκεκρι-
μένῃ πατριαρχικῇ ἐντολῇ, ὑπεστήριξε παντοιοτρόπως τοὺς ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πα-
τριαρχεῖον Σέρβους τῆς ἐπαρχίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν κατὰ τῶν βουλγάρων Ἐξαρχικῶν.
Περί Πολυκάρπου Θεολογίδη βλ. σχετικῶς εἰς «Ὁρθοδοξίαν» 1958, σ. 412, «Ἐγκυκλο-
παιδικὸν Ἡμερολόγιον Ὁ Φάρος τῆς Ἀνατολῆς», Κωνσταντινούπολις 1901, σ. 122-123,
Δ. Φιλιππίδης, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, Ἀθῆναι 1903, Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὄ λ ο υ,
Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, «Μακεδονικά» 10(1970), «Glasnik» Ἰν-
στιτούτου Σπολιόν 3(1974) 185-223 καὶ τὴν παρούσαν μελέτην.

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1117.

2. Τὸ σχολεῖον Κιρτσόβου ἐλειτούργησε τὸ πρῶτον τὸ σχολικὸν ἔτος 1903-1904.
βλ. εἰκ. 7, εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν
καὶ Βελισσοῦ Πολυκάρπου, κ. Χριστοδῶρου Θεολογίδη, κάτοικου τῆς Θεσσαλονίκης.
Τὴν πληροφορίαν περὶ ἐπιζώντων ἀπογόνων τοῦ Πολυκάρπου ὀφείλω εἰς τὸν φίλον κ.
Γ. Κυρμελήν, καθηγητὴν Θεολόγον.

καταφρόνητον ποσόν, μὴ ἐξαρκούν ὁμως πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνεγερθη-
σομένης Σχολῆς. Ὅθεν διὰ ταύτης μου θερμῶς παρακαλῶ τὴν Ὑμ. Παναγιώ-
τητα¹, ὅπως εὐαρεστηθεῖσα προσκαλέσῃ τοὺς αὐτόθι διαμένοντας Κρουσοβίτας²
καὶ προτρέψῃται αὐτούς, ἵνα ἀγαθυνθέντες προσφέρωσιν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν,

Εἰκ. 5. Ὑπογραφαὶ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Παρθενίου
(1907-1913) καὶ μελῶν τῆς δημογεροντίας τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδόξου
κοινότητος Βελεσσοῦ

- 15 ὅ,τι προαιρεῖται, πρὸς ἀποτελείωσιν τῆς κτισθησομένης Σχολῆς, καθόσον,
τῆς Ἑλλ. Σχολῆς κλειομένης, τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐκτίθεται ἀπέναντι τῶν ἐνταῦθα
σχισματικῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων.

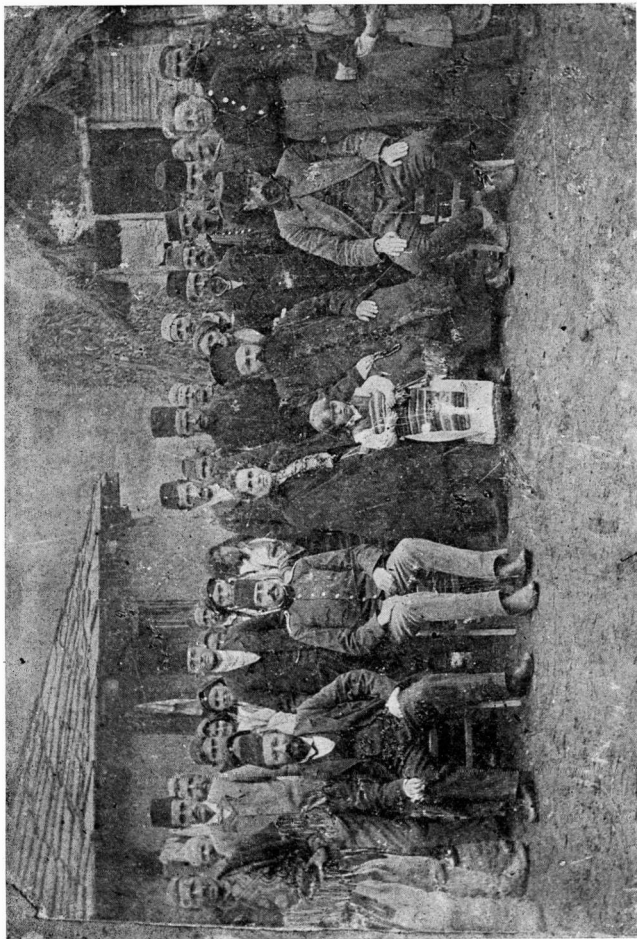
Ἐδελπιστὸν ὅτι ἡ Ὑμ. Παναγιότης, ἥτις διακρίνεται ἐν παντὶ ἐπὶ δραστη-
ριότητι, θέλει εὐαρεστηθῆναι ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα περὶ τοῦ Ἱεροῦ τούτου σκο-

1. Ἀλέξανδρος Ρηγόπουλος (1903-1910).

2. Ἡ ἐλληνικὴ κοινότης Κιρτσόβου ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν Κρουσοβιτῶν Κρουσόβου
καὶ Θεσσαλονικῆς, λόφῳ τῶν μεταξὺ τῶν στενῶν ἐμπορικῶν καὶ συγγενικῶν δεσμῶν.

*Εἰκ. 6. Ὁ μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ
Πολύκαρπος Θεολογίδης (1900-1907)*

Εἰκ. 7. Ὁ μητροπολίτης Δεβρών καὶ Βελισσῶ Πολύκαρπος μετὰ τῶν δύο διδασκαλιστῶν καὶ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἐπ' ἐγκαταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου Κιτσόβου κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1903-1904

ποῦ, οὐ μόνον παρὰ τοῖς Κρουσοβίταις, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις αὐτόθι πλουσίοις, 20
διατελῶ κατασπαζόμενος αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀγίῳ.

Ἐν Κιρτσόβῳ τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1906.

Τῆς ὑμ. περισπουδάστου μοι Παναγιότητος
ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστῷ) ἀδελφός καὶ δλωρς πρόθυμος
† ὁ Δεβοῶν καὶ Βελισσοῦ Πολύκαρπος¹

25

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

---

1. Πολύκαρπος Θεολογίδης (1900-1907). Βλ. σ. 174-175 τοῦ παρόντος.

S U M M A R Y

A t h. A n g e l o p o u l o s, The supervision of the Church of Thessaloniki on the Greek Orthodox Community of Veles in 1876.

The Greek orthodox community of Veles was the most northerly centre of Macedonian Hellenism on the borders between Macedonia and Dardania. The life of this community during the second half of the 19th century was troubled because of considerable interplay of various national movements during this period, as a result of which the community felt the need of special protection and supervision. This supervision was put in the hands of the Church of Thessaloniki in 1876 by the Ecumenical Patriarchate. The study remarks on the connection between Thessaloniki and Veles on ecclesiastical and national matters.

In the first part new information is given concerning the Christian and Mussulman inhabitants of Veles. According to the official records of the town and administrative area of Veles in 1878 the Greek community was over 2.000 strong (903 families). The second part discusses the process of the official recognition of the supervision of the Diocese of Thessaloniki on the greek orthodox Community of Veles. The third separates for discussion three particular matters of primary importance to religious and national history in the support given by the Church of Thessaloniki for the public and private concerns of the inhabitants in Veles during the period 1876-1913: i) the ecclesiastical and religious life of the community, ii) the smooth running of the various educational establishments, and iii) the continual confrontation of foreign propagandas, especially Bulgarian, Serbian, and Rumanian. In this part there is special mention of the activities of the Metropolitans of Dibar and Veles Anthimos (1880-1887), Methodios (1887-1891), Anthimos (1881-1900,) Polykarpos (1900-1907) and Parthenios (1907-1913).

In the fourth and final section twelve letters are published for the first time, from the Ecumenical Patriarchate, the Metropolitans of Debar and Veles and the Council of elders of Veles, to be found in files Nos 22 and 60 of the historical archives of the Diocese of Thessaloniki.